

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра обліку і аудиту

(повне найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ
ВАРТІСТЬ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

спеціальність 071 Облік і оподаткування

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Облік і оподаткування»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПм-21

Літвінчук Анна Олександрівна

(підпис)

Керівник:

к.е.н., доцент

Чудовець Віталій Васильович

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.

к.е.н., доцент

Гарант освітньої програми:

Жураковська Ірина Володимирівна

(підпис)

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра обліку і аудиту

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування

Спеціальність: 071 Облік і оподаткування

Освітня програма: ОП «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ к.е.н., доцент Оксана НУЖНА

« ____ » _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЛІТВІНЧУК Анні Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Оподаткування податком на додану вартість: теорія та практика

Керівник роботи: Чудовець Віталій Васильович, к.е.н., доцент

затверджені наказом закладу вищої освіти від «27» грудня 2024 року № 481/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 13 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи. Нормативно-правові акти з регулювання питань обліку, оподаткування та контролю за темою дослідження, наукова література, посібники, статистичні довідники, первинні і зведені бухгалтерські документи, фінансова і статистична звітність за 2022-2024 роки.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

1.1. Економічна сутність, функції та роль ПДВ

1.2. Система ПДВ в Україні: нормативно-правове регулювання

1.3. Практика функціонування ПДВ в країнах ЄС: висновки для України

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

2.1. Статистичний аналіз оподаткування ПДВ в Україні

2.2. Облікове забезпечення оподаткування доданої вартості на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

2.3. Електронне адміністрування та податкова звітність з ПДВ

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПДВ

3.1. Напрями вдосконалення обліку та адміністрування ПДВ

3.2. Гармонізація національного законодавства з європейською системою оподаткування ПДВ

ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу:

1. Проблеми функціонування та адміністрування податку на додану вартість в Україні.
2. Основні нормативно-правові акти, що регулюють систему податку на додану вартість в Україні.
3. Порівняння механізмів адміністрування та контролю ПДВ в Україні та країнах ЄС.
4. Динаміка надходжень ПДВ до Державного бюджету України у 2020-2025 рр.
5. Послідовність документування операцій з ПДВ на підприємстві.
6. Відображення сальдо рахунків 641.1 і 644.2 у фінансовій звітності ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».
7. Алгоритм подання декларації з ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» через електронний кабінет.
8. Заходи з удосконалення облікової політики ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» у частині ПДВ.
9. Модель оновленого механізму адміністрування ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».
10. Напрями гармонізації адміністрування ПДВ України з системою ЄС на державному рівні.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Чудовець В.В., доцент		
Розділ 2	Чудовець В.В., доцент		
Розділ 3	Чудовець В.В., доцент		
Нормоконтроль	Тлучкевич Н.В., доцент		
Консультант з ЕОМ	Нужна О.А., доцент		

7. Дата видачі завдання 19 вересня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Обґрунтування теми	до 19.09.2024 р.	
2	Огляд літератури із досліджуваної проблеми	до 26.12.2024 р.	
3	Розділ 1	до 06.03.2025 р.	
4	Розділ 2	до 26.06.2025 р.	
5	Розділ 3	до 06.11.2025 р.	
6	Висновки	до 18.11.2025 р.	
7	Формування переліку джерел посилання	до 21.11.2025 р.	
8	Формування додатків	до 25.11.2025 р.	
9	Оформлення ілюстративного матеріалу	до 28.11.2025 р.	
10	Нормоконтроль	до 02.12.2025 р.	
11	Інструментальна перевірка на академічний плагіат	до 09.12.2025 р.	
12	Представлення кваліфікаційної роботи до захисту	до 13.12.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

(Літвінчук А.О.)
(прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

(Чудовець В.В.)
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Літвінчук А.О. Оподаткування податком на додану вартість: теорія та практика. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Облік і оподаткування» спеціальності 071 Облік і оподаткування. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025. 80 с.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилання, додатків.

У першому розділі розкрито економічну сутність ПДВ, його функції та роль у системі оподаткування. Проаналізовано нормативно-правове регулювання ПДВ в Україні та охарактеризовано практику функціонування цього податку в країнах ЄС із визначенням актуальних висновків для України.

У другому розділі проведено статистичний аналіз динаміки та структури надходжень ПДВ в Україні. Досліджено організацію облікового забезпечення податку на додану вартість на досліджуваному підприємстві, а також розглянуто механізми електронного адміністрування ПДВ і порядок складання та подання податкової звітності.

У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення обліку та адміністрування податку, а також окреслено можливості гармонізації національного законодавства з європейською системою оподаткування ПДВ у контексті підвищення ефективності податкового регулювання.

Основний зміст роботи викладено на 64 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 14 рисунків, перелік джерел посилань із 48 найменувань та 4 додатки.

Результати розробок можуть бути застосовані в практичній діяльності підприємства.

Ключові слова: податок на додану вартість, адміністрування ПДВ, електронне адміністрування, податкова звітність, механізм оподаткування.

ANNOTATION

Litvinchuk A. Value added taxation: theory and practice. Manuscript.

Master's qualification work EP «Accounting and Taxation» specialty 071 Accounting and Taxation. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2025. 80 p.

The qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of reference sources, and appendices.

The first section reveals the economic essence of VAT, its functions and role in the taxation system. The regulatory and legal regulation of VAT in Ukraine is analyzed and the practice of this tax in EU countries is characterized, with the identification of relevant conclusions for Ukraine.

The second chapter provides a statistical analysis of the dynamics and structure of VAT revenues in Ukraine. The organization of accounting support for value-added tax at the studied enterprise is investigated, and the mechanisms of electronic VAT administration, as well as the procedures for preparing and submitting tax reports, are considered.

The third chapter substantiates directions for improving tax accounting and administration and outlines the possibilities for harmonizing national legislation with the European VAT system in the context of enhancing the effectiveness of tax regulation.

The main content of the work is presented on page 64. The work contains 19 tables, 14 figures, a list of reference sources with 48 titles and 4 appendices.

The results of the development can be applied in the practical activities of the enterprise.

Keywords: value-added tax, VAT administration, electronic administration, tax reporting, taxation mechanism.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП	–	Валовий внутрішній продукт
ДПС	–	Державна податкова служба
ЄРПН	–	Єдиний реєстр податкових накладних
ЄС	–	Європейський Союз
ІПН	–	Ідентифікаційний податковий номер
КВЕД	–	Класифікатор видів економічної діяльності
КЕП	–	Кваліфікований електронний підпис
КМУ	–	Кабінет міністрів України
МФУ	–	Міністерство фінансів України
НП(С)БО	–	Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку
ПДВ	–	Податок на додану вартість
ПЗ	–	Податкове зобов'язання
ПН	–	Податкова накладна
ПКУ	–	Податковий кодекс України
РК	–	Розрахунок коригування
СЕА	–	Система електронного адміністрування
ТзОВ	–	Товариство з обмеженою відповідальністю
VIES	–	VAT Information Exchange System
SAF-T	–	Standard Audit File for Tax

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	12
1.1. Економічна сутність, функції та роль ПДВ	12
1.2. Система ПДВ в Україні: нормативно-правове регулювання	19
1.3. Практика функціонування ПДВ в країнах ЄС: висновки для України	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	32
2.1. Статистичний аналіз оподаткування ПДВ в Україні	32
2.2. Облікове забезпечення оподаткування доданої вартості на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»	38
2.3. Електронне адміністрування та податкова звітність з ПДВ	45
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПДВ	52
3.1. Напрями вдосконалення обліку та адміністрування ПДВ	52
3.2. Гармонізація національного законодавства з європейською системою оподаткування ПДВ	56
Висновки до розділу 3	60
ВИСНОВКИ	62
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	65
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Податок на додану вартість є одним із ключових елементів сучасної податкової системи України, що забезпечує стабільні надходження до державного бюджету та відіграє визначальну роль у регулюванні економічних процесів. Його універсальний характер, охоплення майже всіх товарних і послугових операцій, а також значний фіскальний потенціал роблять ПДВ основним інструментом державної фінансової політики.

Водночас практична реалізація механізму справляння ПДВ залишається складною через наявність проблем у сфері адміністрування, блокування податкових накладних, затримок із відшкодуванням, ризику подвійного оподаткування. В умовах цифрової трансформації економіки виникає потреба у вдосконаленні теоретичних підходів і практичних процедур обліку ПДВ, зокрема через інтеграцію автоматизованих систем контролю, електронного документообігу та гармонізацію з європейськими стандартами адміністрування.

Питання вдосконалення обліку й адміністрування ПДВ, гармонізації податкового законодавства України з нормами ЄС, оптимізації податкового кредиту та зобов'язань, а також застосування електронного документообігу висвітлено у працях таких вітчизняних учених: Валігура В. А., Глух О. В., Греца С. М., Дрозд І. К., Жиглей І. В., Макаренко А. П., Сус Ю. Ю., Черкасова С. В., Чудовець В. В., Шкроміда Н. Я., а також у дослідженнях іноземних авторів: Макаса-Акости Г., Вергари-Ромеро А., Мгаммаля М. Г., Аль-Матари Е. М., Альруваїлі Т. Ф., Состенеса Б., Саптоно П. Б. та інших.

Однак результати проведених досліджень свідчать, що залишається комплекс теоретичних і практичних проблем, які потребують подальшого вирішення. Зокрема, актуальними є питання вдосконалення системи електронного адміністрування ПДВ та розроблення єдиної облікової політики для узгодження бухгалтерського та податкового обліку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота магістра виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри

обліку і аудиту за темою «Розвиток обліково-аналітичного забезпечення формування та контролю звітних показників суб'єктів господарювання на 2023-2025 рр.» (№ д/р: 0123U100955).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних основ та практичних підходів, спрямованих на удосконалення механізму обліку та адміністрування ПДВ на підприємствах України.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі визначено такі основні завдання:

- уточнити економічну сутність і функції податку на додану вартість;
- здійснити огляд, аналіз та систематизацію наукових підходів вчених щодо обліку, контролю та адміністрування ПДВ, окреслити основні проблеми;
- проаналізувати нормативно-правову базу оподаткування ПДВ в Україні та особливості її трансформації в умовах воєнного стану;
- порівняти національну систему адміністрування ПДВ із європейською моделлю та визначити напрями їх гармонізації;
- дослідити динаміку бюджетного відшкодування ПДВ в Україні;
- оцінити стан облікового процесу ПДВ на підприємстві;
- встановити проблемні аспекти адміністрування ПДВ на підприємстві та сформулювати практичні пропозиції щодо їх усунення;
- обґрунтувати напрями вдосконалення обліку та адміністрування ПДВ;
- розробити модель оновленого механізму адміністрування ПДВ;
- запропонувати заходи гармонізації адміністрування ПДВ на державному рівні та розробити рекомендації для підприємства.

Об'єктом дослідження є процес обліку та адміністрування податку на додану вартість на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних засад обліку та адміністрування податку на додану вартість.

Методи дослідження. У роботі використано такі наукові методи: системного підходу – для розкриття сутності та ролі ПДВ; аналізу й синтезу – при вивченні теоретичних засад обліку та адміністрування ПДВ і визначенні

напрямів їх удосконалення; індукції та дедукції – для формулювання узагальнень щодо механізму формування податкових зобов'язань і податкового кредиту; спостереження та порівняння – під час дослідження практики функціонування системи електронного адміністрування ПДВ на підприємствах; узагальнення – при розробленні оновленої облікової політики щодо ПДВ; економіко-статистичні методи – для аналізу динаміки надходжень і відшкодувань ПДВ.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові роботи вітчизняних вчених з питань обліку та оподаткування податку на додану вартість, нормативно-правові акти України, автореферати дисертацій, офіційні статистичні матеріали Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України, а також результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

удосконалено:

– підходи до облікового забезпечення ПДВ на підприємстві шляхом внесення змін до форми «Акт приймання виконаних робіт (наданих послуг)» та впровадження внутрішнього моніторингу реєстрації податкових накладних, що дозволяє підвищити точність та достовірність відображення господарських операцій у системі ПДВ;

набуло подальшого розвитку:

– методичні підходи до формування облікової політики в частині організації обліку та реєстрації операцій з ПДВ, зокрема щодо регламентації первинних документів, процедур фіксації моменту виникнення податкових зобов'язань та принципів внутрішнього податкового контролю, що дозволяє підвищити узгодженість облікових рішень і прозорість податкових процедур на підприємстві;

– модель оновленого механізму адміністрування ПДВ на основі інтеграції BAS ERP з електронними сервісами ДПС та використанням Excel-аналітики, що дозволяє автоматизувати розрахунок, контроль та моніторинг показників ПДВ на рівні підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані у кваліфікаційній роботі результати можуть бути використані для удосконалення системи обліку та адміністрування ПДВ на підприємствах сфери спеціалізованих будівельно-монтажних робіт. Запропоновані рекомендації щодо інтеграції BAS ERP з електронними сервісами ДПС, впровадження політики податкової відповідності, удосконалення первинних документів та стандартизації внутрішнього контролю можуть бути впроваджені на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» для підвищення точності податкового обліку, зниження ризиків блокування податкових накладних та оптимізації процедур бюджетного відшкодування.

Особистий внесок. Кваліфікаційна робота магістра є самостійно виконаним-науковим дослідженням. Під час виконання кваліфікаційної роботи магістра було використано інструменти штучного інтелекту для редагування та форматування тексту при здійсненні теоретичних та прикладних досліджень оподаткування податком на додану вартість, виключно, як допоміжний засіб для пошуку ідей, уточнення формулювань та опрацювання літератури. Всі твердження, висновки, результати дослідження, розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору та ґрунтуються на власному аналізі, а отримані результати від генеративного ШІ були перевірені на достовірність та відповідність академічній доброчесності.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження пройшли апробацію на XVI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів освіти «Сучасні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки» (2 листопада 2024 р.) та XVII Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів освіти «Сучасні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки» (7 листопада 2025 р.).

Публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи магістра висвітлено автором у 2 тезах доповіді на конференції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

1.1. Економічна сутність, функції та роль ПДВ

Податок на додану вартість є одним із провідних інструментів фіскальної політики, який забезпечує стабільні надходження до бюджету, регулює споживчий попит та впливає на економічну поведінку суб'єктів господарювання. Його універсальний характер полягає у тому, що він справляється на кожному етапі виробництва і реалізації товарів, робіт і послуг, але сплачується фактично кінцевим споживачем. ПДВ є непрямим податком, тобто формально сплачується підприємствами-продавцями, однак фактичне податкове навантаження в остаточному підсумку несе кінцевий споживач, оскільки сума податку включається до ціни товару чи послуги.

«Економічна сутність ПДВ полягає у вилученні до бюджету частини новоствореної вартості, яка виникає на кожній стадії відтворювального процесу, при цьому зберігається нейтральність податку щодо структури виробництва та споживання. Така модель оподаткування є ефективним компромісом між інтересами держави та бізнесу, оскільки дозволяє одночасно забезпечити наповнення бюджету та зменшити ризики податкового ухилення завдяки поетапному контролю руху товарів і коштів» [1].

З теоретичної точки зору ПДВ базується на принципі доданої вартості, тобто різниці між вартістю реалізованих товарів і послуг та вартістю ресурсів, спожитих у процесі виробництва. Саме додана вартість є базою оподаткування, що дозволяє уникнути багаторазового оподаткування одного й того самого обороту. У системі національних рахунків додана вартість є складовою валового внутрішнього продукту, що робить ПДВ тісно пов'язаним із динамікою макроекономічних показників держави.

У науковій літературі податок на додану вартість розглядається з різних теоретико-методологічних позицій – фіскальної, економічної, правової та регуляторної. Узагальнення сучасних підходів дає змогу визначити, що ПДВ трактується не лише як головне джерело бюджетних надходжень, а й як інструмент державного регулювання економічних процесів, механізм забезпечення податкової нейтральності та складова цифровізованої системи адміністрування.

У таблиці 1.1 наведено порівняльний аналіз наукових підходів різних авторів до визначення поняття ПДВ із виокремленням концептуальних акцентів.

Таблиця 1.1. – Наукові підходи до визначення поняття ПДВ

Автор	Рік	Формулювання поняття	Концептуальний підхід автора
1	2	3	4
Болдовська К. П., Ткаль Я. С., Гузь М. М.	2022	«ПДВ – найбільше джерело бюджетних надходжень, що одночасно виступає інструментом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, адже забезпечує оподаткування експорту за нульовою ставкою та можливість відшкодування при імпорті» [2]	визначення відображає практичну роль ПДВ у системі бюджетного регулювання та підтримки міжнародної торгівлі
Глух О. В.	2025	ПДВ трактується як «елемент фіскального механізму, що функціонує через систему податкового кредиту; забезпечує відшкодування ланцюгового ефекту оподаткування, уникнення подвійного оподаткування та стимулювання економічної активності» [3]	акцент на зв'язку ПДВ із податковим кредитом як інструментом нейтралізації повторного оподаткування і підвищення ефективності податкової системи
Греца С. М.	2025	ПДВ визначається як «вдосконалена форма непрямого оподаткування, запроваджена з метою усунення недоліків податку з обороту та підвищення фіскальної ефективності, що дозволяє платникам компенсувати частину сплаченого податку» [4]	акцент на еволюції непрямого оподаткування, фіскальних мотивах і механізмі відшкодування податку як ознаці

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4
Дрозд І. К., Назарова Г. Б.	2025	«ПДВ – це інструмент фіскального контролю, через який держава забезпечує прозорість обігу товарів і послуг, запобігає податковим зловживанням і формує податковий кредит у системі електронного адміністрування» [5]	ПДВ розглядається як елемент електронного контролю за операціями, що поєднує податкову безпеку, правову відповідальність і цифровізацію адміністрування
Жиглей І. В., Майковець Д. О.	2024	«ПДВ – головне джерело бюджетних надходжень, що потребує постійного удосконалення у зв'язку з його високою дохідністю та складністю адміністрування» [6]	значення для післякризового відновлення економіки
Макаренко А. П., Мусійченко О. Г.	2021	ПДВ розглядається як «ключовий елемент системи оподаткування, обліку й аудиту, що потребує удосконалення для зменшення податкового навантаження» [7]	акцент на контрольно-аудиторському та правовому аспектах визначення ПДВ як інструменту оптимізації податкового навантаження й забезпечення податкової дисципліни
Сус Ю., Бойко Н., Назімова К., Залюбовська В.	2021	ПДВ визначено як один із найбільших податків, що сплачуються юридичними особами, і який «становить близько третини всіх доходів Державного бюджету України» [8], забезпечуючи стабільність податкової системи	акцент на ролі ПДВ як головного джерела доходів бюджету, індикатора фіскальної стійкості держави
Тарасенко Л., Павлоцька К.	2022	«Податок на додану вартість є одним із найскладніших і проблемних податків, а також характеризується основою формування бюджету» [9]	підкреслюється складність адміністрування, нормативна база та значення ПДВ у формуванні доходів бюджету
Черкасова С. В., Бартко М. Т.	2024	«ПДВ виступає найважливішим непрямим податком, який виконує дві ключові функції: фіскальну щодо формування доходів бюджету і регулюючу, націлену на стимулювання економічного розвитку і зростання» [10]	ПДВ розглядається як багатофункціональний інструмент державної політики, що поєднує наповнення бюджету та регулювання економіки

Джерело: систематизовано автором на основі [2-10].

Аналіз сучасних наукових підходів свідчить, що податок на додану вартість у дослідженнях науковців розглядається як багатofункціональний інструмент фіскальної політики, що поєднує елементи економічного, правового, регуляторного й обліково-аудиторського змісту.

У додатку А узагальнено дослідження наукових праць, як українських, так і зарубіжних вчених-економістів, присвячені питанням обліку, контролю та адміністрування податку на додану вартість, визначено ступінь наукової розробленості теми, її актуальність у сучасних умовах цифровізації податкових процесів та подано узагальнені пропозиції щодо вдосконалення системи обліку й адміністрування ПДВ.

Вчені акцентують увагу на проблемах функціонування та адміністрування податку на додану вартість, які узагальнено та представлено на рисунку 1.1.

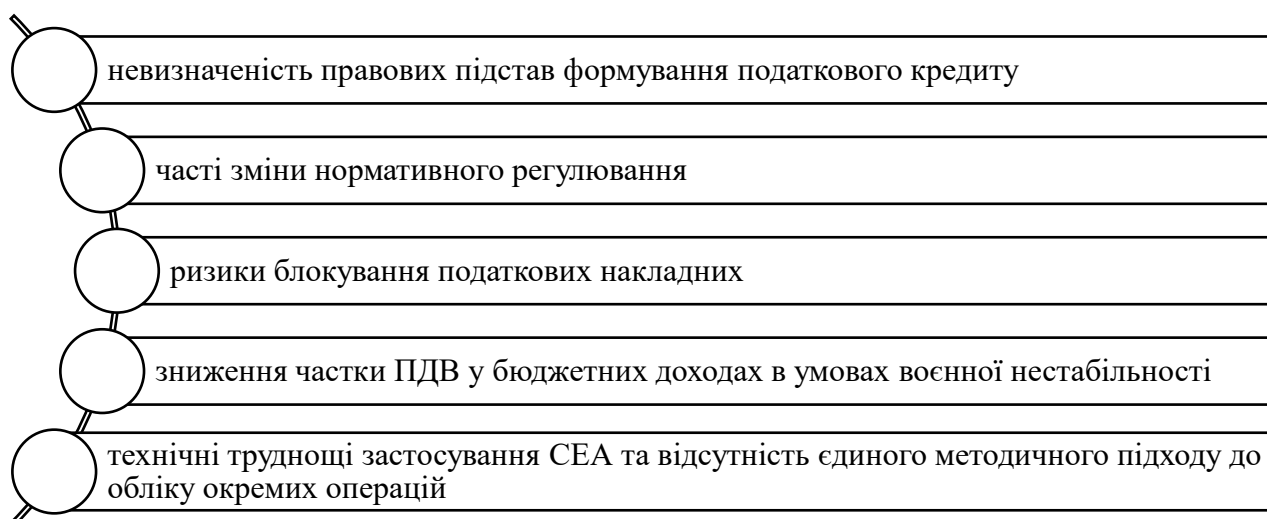

Рисунок 1.1 Проблеми функціонування та адміністрування податку на додану вартість в Україні

Джерело: [2-15].

Більшість авторів пропонують удосконалення адміністрування ПДВ шляхом посилення автоматизації, уніфікації облікових процедур, конкретизації критеріїв ризиковості, адаптації законодавства до стандартів ЄС та оптимізації механізму бюджетного відшкодування.

У додатку Б здійснено аналіз авторефератів дисертацій [16-19], що стосуються проблем оподаткування, податкового контролю та управління податком на додану вартість.

Аналіз авторефератів свідчить, що сучасні наукові підходи до дослідження податку на додану вартість в Україні зосереджуються на вдосконаленні механізмів середньострокового прогнозування та бюджетного планування надходжень ПДВ, правового забезпечення його функціонування та узгодження із європейськими стандартами, а також підвищенні ефективності бюджетного відшкодування ПДВ. Важливу увагу приділено формуванню доданої вартості як бази оподаткування ПДВ та розвитку інструментів фінансового контролю, що загалом спрямовано на зміцнення фіскальної ролі податку, мінімізацію ризиків недонадходжень та адаптацію системи адміністрування ПДВ до умов євроінтеграції.

Отже, податок на додану вартість можна визначити як універсальний непрямий податок на споживання, що справляється з частини новоствореної вартості на кожному етапі виробництва та обігу товарів і послуг, забезпечуючи фіскальну стабільність держави, економічну нейтральність і прозорість податкових відносин.

Податок на додану вартість, як показують сучасні дослідження, виконує комплекс взаємопов'язаних функцій (рисунок 1.2), що забезпечують його ключову роль у системі державних фінансів та економічного регулювання.

Фіскальна функція є базовою і полягає у забезпеченні стабільних надходжень до державного бюджету.

Регулююча функція проявляється у впливі ПДВ на споживчу поведінку населення та інвестиційну активність суб'єктів господарювання. Зниження ставок на окремі соціально значущі товари (лікарські засоби, продукти харчування, енергоносії) сприяє пом'якшенню інфляційного тиску та підтримує купівельну спроможність населення. У цьому аспекті ПДВ стає інструментом цільового державного регулювання цін і соціального захисту населення.

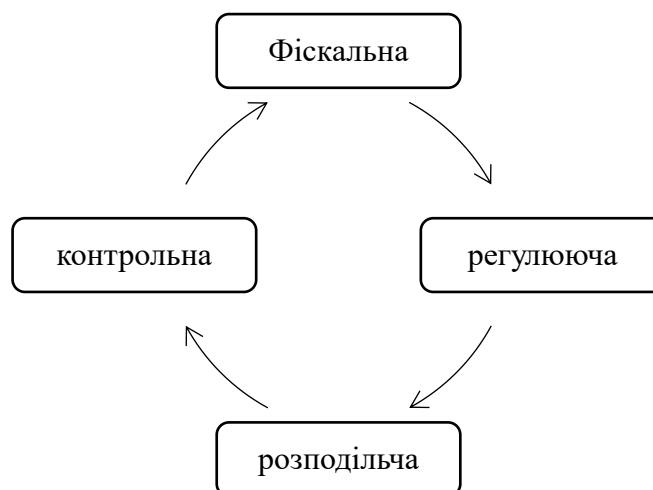

Рисунок 1.2 Функції податку на додану вартість

Джерело: [10].

Розподільча функція реалізується через механізм бюджетного перерозподілу, коли кошти, акумульовані з кінцевого споживання, спрямовуються на фінансування суспільних потреб – освіти, охорони здоров'я, інфраструктури. Таким чином, ПДВ забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між секторами економіки, виконуючи роль важливого елемента соціально орієнтованої податкової політики.

Контрольна функція полягає у забезпеченні прозорості руху коштів і запобіганні ухиленню від оподаткування. Вона реалізується через систему електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), яка автоматизовано відстежує податкові накладні, фіксує обсяги операцій та запобігає фіктивному відшкодуванню.

У працях більшості авторів [2; 6; 8; 10] наголошується, що фіскальна функція ПДВ є основною, адже саме цей податок формує від третини до половини доходів державного бюджету. Він забезпечує стабільність фінансової системи, виступаючи гарантованим джерелом надходжень навіть у періоди економічної турбулентності чи воєнних викликів.

Окрім фіскальної, значну увагу дослідники приділяють регулюючій функції ПДВ. Згідно з підходами Болдовської К. П., Ткаль Я. С. та Гузь М. М.,

ПДВ впливає на зовнішньоекономічну діяльність, сприяючи розвитку експорту (через застосування нульової ставки) та підтримуючи конкурентоспроможність вітчизняних виробників [2]. Черкасова С. В. і Бартко М. Т. підкреслюють, що ця функція має подвійний характер: з одного боку – стримує надмірне споживання через підвищення цін, з іншого – стимулює розвиток виробництва шляхом створення умов для відшкодування сплаченого податку при інвестиціях у виробничі ресурси [10].

Контрольна функція ПДВ, на думку Дрозд І. К. та Назарової Г. Б., реалізується через механізм електронного адміністрування податкових накладних, який дозволяє державі відстежувати обіг товарів і послуг, запобігати податковим зловживанням та підвищувати прозорість господарських операцій [5]. У роботах Макаренко А. П. та Мусійченко О. Г. ця функція розглядається в контексті обліку і аудиту, де ПДВ є індикатором фінансової дисципліни підприємств [7].

У дослідженні Глух О. В., ПДВ виконує нейтралізуючу (компенсаційну) функцію – він запобігає повторному оподаткуванню на кожному етапі виробництва завдяки механізму податкового кредиту, що забезпечує нейтральність податкового навантаження та зберігає конкурентоспроможність бізнесу [3].

Ще однією важливою складовою функціональної системи є соціально-економічна функція ПДВ, що впливає із загальної його ролі як універсального податку на споживання. Вона проявляється у впливі на структуру споживчого попиту, ціноутворення та рівень соціальної справедливості через непряме перерозподілення доходів [6; 10].

Отже, функції ПДВ взаємопов'язані й комплексно відображають його роль у податковій системі України. З одного боку, податок виконує фіскальну місію наповнення бюджету, з іншого – регуляторну, розподільчу та контрольну функції, які забезпечують ефективне управління економічними процесами, прозорість фінансових потоків та узгодження фіскальних інтересів держави й бізнесу.

1.2. Система ПДВ в Україні: нормативно-правове регулювання

Система податку на додану вартість в Україні є однією з найважливіших складових національної податкової політики. Вона забезпечує формування стабільної дохідної бази бюджету, створює передумови для прозорого адміністрування податків і водночас визначає взаємовідносини між державою та платниками у сфері фіскальної відповідальності.

Нормативно-правове регулювання ПДВ в Україні ґрунтується на принципах законності, нейтральності, рівності платників перед законом, а також узгоджується із загальноєвропейськими підходами до непрямого оподаткування.

Основним законодавчим актом, який регулює порядок нарахування, сплати та адміністрування податку на додану вартість, є Податковий кодекс України (ПКУ), ухвалений у 2010 році (зі змінами та доповненнями станом на 2025 рік) [20].

Для забезпечення ефективного функціонування системи податку на додану вартість в Україні створено комплекс нормативно-правових актів, які визначають порядок його справляння, адміністрування, звітності та контролю. Основні документи, що формують правову основу регулювання ПДВ, наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. – Основні нормативно-правові акти, що регулюють систему податку на додану вартість в Україні

Нормативно-правовий акт	Дата ухвалення / номер	Короткий зміст та значення документа
1	2	3
Податковий кодекс України [20]	№ 2755-VI від 2 грудня 2010 року	– базовий законодавчий акт, який визначає принципи функціонування податкової системи; – розділ V встановлює об'єкт, базу, ставки, пільги, порядок сплати, звітності та відшкодування ПДВ
Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість» [21]	№ 569 від 16 жовтня 2014 року	– визначає механізм функціонування системи електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ);

Продовження таблиці 1.2

1	2	3
		– встановлює порядок ведення електронних рахунків платників, контролю податкових зобов'язань і кредиту, забезпечує прозорість податкових розрахунків
Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства» [22]	№ 3813-IX від 18 червня 2024 року	– тимчасово змінює правила справляння ПДВ у період воєнного стану; – передбачає запровадження пільгових ставок, спрощений порядок адміністрування, звільнення від оподаткування окремих операцій гуманітарного та оборонного характеру
Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість» [23]	№ 1130 від 14 листопада 2014 року	встановлює порядок реєстрації платників ПДВ, умови анулювання реєстрації, особливості переходу на статус платника ПДВ для юридичних і фізичних осіб-підприємців
Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форм та Порядку заповнення і подання податкової звітності з податку на додану вартість» [24]	№ 21 від 28 січня 2016 року	визначає порядок складання декларації з ПДВ, строки подання, правила виправлення помилок і ведення електронного документообігу між платниками та ДПС
Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форми податкової накладної та Порядку заповнення податкової накладної» [25]	№ 1307 від 31 грудня 2015 року	– регламентує форму податкової накладної, порядок її заповнення, реєстрації та коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН); – є основою для підтвердження податкового кредиту та зобов'язань
Директива Ради ЄС 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість [26]	28 листопада 2006 року	– основний нормативний документ ЄС, що регулює єдину систему ПДВ у державах-членах; визначає принципи податкового кредиту, ставки, пільги, правила транскордонного оподаткування; – є орієнтиром для гармонізації українського законодавства

Джерело: систематизовано автором.

Система податку на додану вартість в Україні побудована за класичною моделлю, прийнятою в більшості країн Європейського Союзу, і базується на принципі податкового кредиту, який закріплений у розділі V ПКУ [20, ст. 180-211]. Вона охоплює три взаємопов'язані елементи (рисунки 1.3).

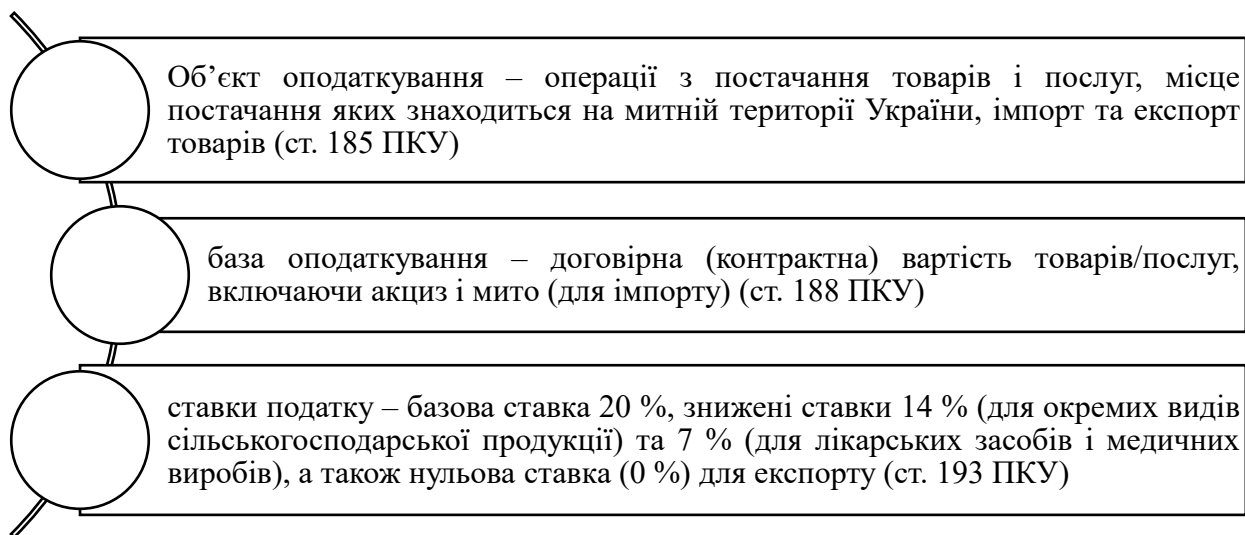

Рисунок 1.3 Структура системи оподаткування ПДВ

Джерело: [20].

Особливістю системи є застосування принципу податкового кредиту, за яким платник має право зменшити суму податкового зобов'язання на розмір податку, сплаченого при придбанні товарів, робіт або послуг [20, ст. 198]. Цей механізм забезпечує нейтральність податку та запобігає повторному оподаткуванню одного й того самого обороту, що відповідає стандартам Директиви Ради ЄС 2006/112/ЄС [26].

З 2015 року в Україні запроваджено систему електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ), яка є ключовим інструментом цифровізації податкового контролю. Її функціонування визначено Постановою КМУ № 569 від 16 жовтня 2014 року [21]. Система передбачає автоматичне ведення обліку податкових накладних, сум податкового кредиту, реєстраційних лімітів і відшкодування податку.

Основна мета СЕА ПДВ – забезпечення прозорості податкових розрахунків, мінімізація зловживань і тіньових схем відшкодування, що були поширені до її впровадження.

Згідно з аналітичними звітами Державної податкової служби України (ДПС), після запровадження СЕА кількість випадків фіктивного кредиту

зменшилася у декілька разів, а рівень добровільної сплати ПДВ зріс більш ніж на 15 % порівняно з 2014 роком [27].

Функціонування СЕА ПДВ забезпечується через Єдиний реєстр податкових накладних (ЄРПН), регламентований Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.2015 р. № 1307 [25].

Крім того, діє механізм автоматичного бюджетного відшкодування ПДВ, передбачений постановою КМУ № 26 від 25.01.2017 р. «Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість» [28]. Постанова встановила єдині правила формування та ведення Реєстру заяв, у якому в режимі реального часу відображаються всі етапи опрацювання заяв – від моменту їх подання до фактичного відшкодування коштів. Таким чином, реалізовано принцип відкритості бюджетного процесу: інформація про черговість і суми відшкодування стала доступною не лише податковим органам, а й самим платникам. Упровадження цього порядку стало одним із ключових кроків у зменшенні корупційних ризиків, скороченні строків повернення податку та підвищенні рівня довіри бізнесу до фіскальних органів.

Під час дії воєнного стану в Україні правове регулювання системи ПДВ зазнало суттєвих змін, спрямованих на підтримку бізнесу, гуманітарних ініціатив і критичного імпорту. Відповідні норми визначені у Законі України № 2120-IX від 15.03.2022 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [29].

Найбільш відчутними стали зміни у сфері пільгового оподаткування, адміністрування, бюджетного відшкодування та контролю, що мали на меті мінімізувати податкове навантаження на підприємства, забезпечити безперервність постачання критично важливих товарів і гарантувати стабільні надходження до бюджету. Основні положення, що стосуються системи ПДВ, наведено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3. – Зміни до системи оподаткування ПДВ, запроваджені Законом України № 2120-ІХ від 15.03.2022 р.

Суть зміни	Стаття / пункт ПКУ	Статус (станом на 2025 р.)
Звільнення від ПДВ операцій з постачання оборонної продукції, медичних товарів, волонтерської допомоги, гуманітарних вантажів, пального для військових потреб	розд. XX, підрозд. 2, п. 32.2 ПКУ	діє на період воєнного стану
Зниження ставки ПДВ до 7 % на імпорт і постачання пального та енергоносіїв (коди УКТ ЗЕД 2709, 2710, 2711).	розд. XX, підрозд. 2, п. 82 ПКУ	тимчасова (скасована з 01.07.2023 р.), повернуто ставку 20 %
Спрощення реєстрації платників ПДВ для підприємств, що здійснюють критичний імпорт, оборонні поставки або гуманітарну діяльність	Розд. V, ст. 181 ПКУ (зміни)	діє
Мораторій на документальні та фактичні перевірки (крім перевірок бюджетного відшкодування, що проводяться за ризикоорієнтованим принципом)	Розд. XX, п. 69.2 ПКУ	діє частково, поступово скасовується з 01.09.2023 р.
Визнання податкового кредиту за неоплаченими або не зареєстрованими накладними, якщо вони подані в ЄРПН протягом 6 місяців після припинення воєнного стану	Розд. XX, п. 69.11 ПКУ	діє
Відтермінування подання декларацій та сплати податку, якщо платник не має фізичної можливості виконати податковий обов'язок через бойові дії.	Розд. XX, п. 69.1 ПКУ	діє
Механізм бюджетного відшкодування ПДВ працює в автоматичному режимі через СЕА, але з можливістю призупинення строків камеральної перевірки.	Розд. V, ст. 200 і розд. XX, підрозд. 10 ПКУ	діє

Джерело: узагальнено на основі [20; 29].

Аналіз змін, поданих у таблиці 1.3, свідчить, що запровадження воєнного стану зумовило трансформацію системи оподаткування ПДВ у напрямі тимчасової лібералізації та адаптації до кризових умов функціонування економіки. Закон № 2120-ІХ став ключовим інструментом державної податкової політики воєнного періоду, орієнтованої на збереження платоспроможності бізнесу, забезпечення оборонних потреб і стабілізацію бюджетних надходжень.

У короткостроковій перспективі пільгові механізми, зокрема, звільнення гуманітарних операцій і спрощення адміністрування, сприяли підтримці

економічної активності, однак водночас зменшили фіскальний потенціал бюджету.

Подальше поступове скасування тимчасових норм (наприклад, пільг на імпорт пального) та відновлення стандартних ставок оподаткування свідчить про перехід системи ПДВ до режиму фіскальної стабілізації, що відповідає європейській практиці балансування між економічними стимулами та бюджетною дисципліною.

Отже, система податку на додану вартість в Україні має чітко сформовану нормативно-правову базу, що забезпечує її відповідність європейським стандартам та ефективність адміністрування. Попри тимчасові фіскальні втрати, нормативна система ПДВ довела свою гнучкість і здатність до стабілізації, а подальша гармонізація з податковим правом ЄС створює передумови для зміцнення фіскальної ефективності й інтеграції України у європейський економічний простір.

1.3. Практика функціонування ПДВ в країнах ЄС: висновки для України

Податок на додану вартість є основним джерелом бюджетних доходів у більшості країн Європейського Союзу, формуючи в середньому понад 20 % усіх податкових надходжень держав-членів [1]. Система ПДВ ЄС функціонує на основі Директиви Ради ЄС 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість [26], яка встановлює єдині принципи визначення бази оподаткування, ставок, порядку обліку та відшкодування.

Головною рисою європейської моделі є податкова нейтральність, що забезпечується механізмом податкового кредиту: кожен суб'єкт господарювання сплачує ПДВ лише з доданої ним вартості, маючи право на відшкодування податку, сплаченого постачальникам.

Директива визначає стандартну мінімальну ставку ПДВ не нижче 15 %, проте держави-члени можуть самотійно встановлювати знижені або пільгові ставки для соціально значущих товарів і послуг – продовольства, ліків, друкованої продукції, транспорту, енергоресурсів тощо. Станом на 2024 рік середня ставка ПДВ у країнах ЄС становить 21 % [30].

«Гармонізація податку на додану вартість у Європейському Союзі має тривалу історію, починаючи з прийняття Шостої Директиви Ради 77/388/ЄЕС (1977 р.) та подальшої Директиви 2006/112/ЄС, яка створила основу спільної системи ПДВ у країнах-членах. Сьогодні система базується на принципі країни призначення, що означає оподаткування товарів і послуг у державі споживача. ЄС прагне до єдиної «фіналізованої» системи ПДВ, яка має замінити чинну перехідну модель, що діє з 1993 року. Ця система спрямована на усунення подвійного оподаткування, спрощення внутрішньої торгівлі та мінімізацію податкових зловживань між державами-членами» [14].

Сучасна політика ЄС у сфері ПДВ фокусується на зменшенні «розриву ПДВ» – різниці між очікуваними та фактичними надходженнями. За даними Європейської комісії, у 2019 р. держави-члени втратили близько 134 млрд євро (10,3 % потенційних надходжень). Найменші втрати мали Швеція, Хорватія та Кіпр, а найбільші – Румунія, Греція та Мальта [31]. Цей показник став основою для впровадження нової моделі адміністрування ПДВ, орієнтованої на цифровізацію звітності, електронні сервіси та створення єдиної системи «One Stop Shop» (OSS). З липня 2021 року запроваджено нові правила оподаткування транскордонної електронної комерції (B2C), що дозволяють платникам реєструватися в одній країні ЄС і сплачувати податок за операції в інших через спільний електронний портал.

З метою наочного відображення етапів становлення та модернізації податку на додану вартість у Європейському Союзі доцільно узагальнити основні напрями його гармонізації у вигляді часової періодизації (рисунок 1.4).

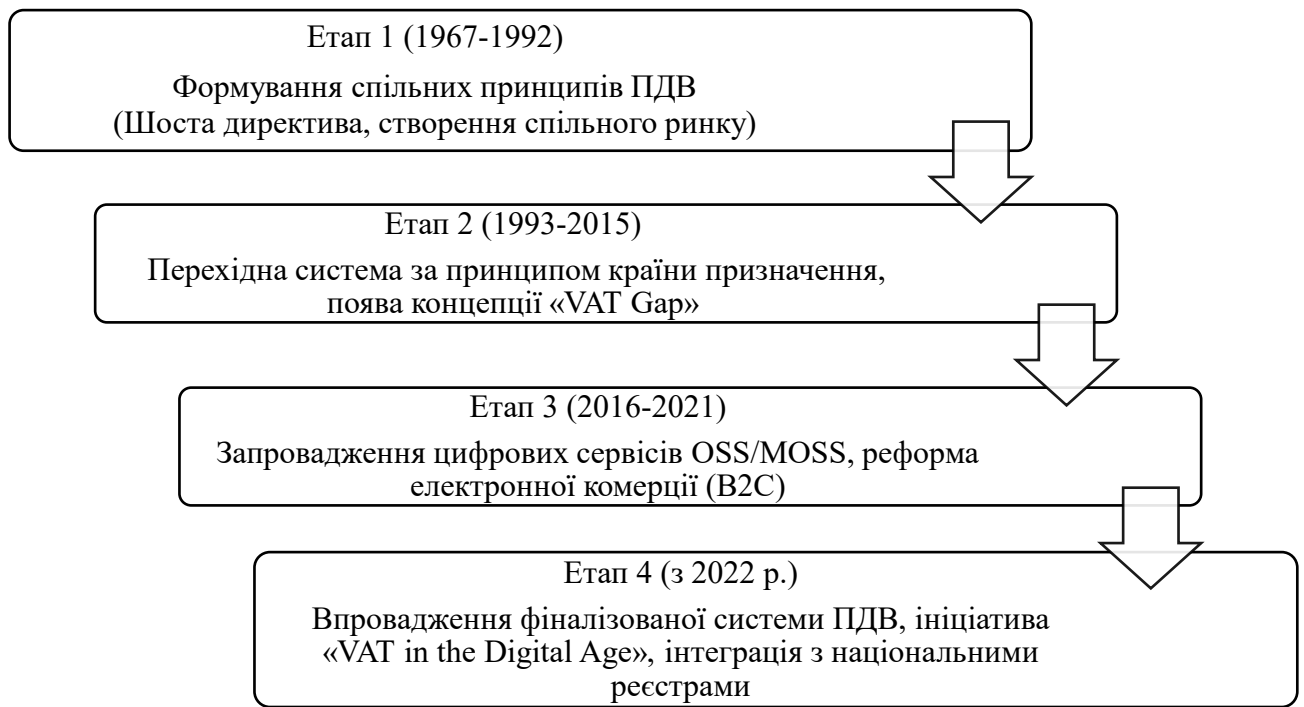

Рисунок 1.4 Етапи та напрями гармонізації системи ПДВ у
Європейському Союзі

Джерело: [14].

У межах гармонізації ставок Директива 2006/112/ЄС визначає мінімальну стандартну ставку на рівні 15 % та можливість застосування двох знижених ставок не нижче 5 %. Середня ставка в ЄС становить 21 %, але варіює від 17 % у Люксембурзі до 27 % в Угорщині [26]. У відповідь на пандемію COVID-19 і наслідки війни в Україні окремі держави тимчасово знижували ставки для стимулювання економіки (наприклад, Німеччина, Ірландія, Австрія) [14].

Валігура В. А. підкреслює, що «подальша гармонізація ставок ПДВ є стратегічною метою ЄС, але її реалізація стримується прагненням держав зберегти податковий суверенітет і фіскальну стабільність» [14].

Для оцінки ефективності європейської моделі податку на додану вартість доцільно розглянути особливості її реалізації у провідних країнах Європейського Союзу. Практика адміністрування ПДВ у державах-членах ЄС демонструє високу ступінь уніфікації основних принципів (податковий кредит, нейтральність, електронна звітність) та водночас – національні відмінності у ставках, цифрових інструментах і процедурах відшкодування. Узагальнені

порівняльні дані, наведені у таблиці 1.4, ілюструють різноманіття підходів до адміністрування та контролю ПДВ у країнах ЄС за результатами законодавства ЄС про ПДВ [32].

Таблиця 1.4. – Порівняльна характеристика практики функціонування ПДВ у країнах ЄС

Країна	Стандартна ставка ПДВ, %	Знижені ставки, %	Особливості адміністрування	Система відшкодування	Цифрові інструменти контролю
1	2	3	4	5	6
Німеччина	19	7	Високий рівень автоматизації звітності; обов'язкова електронна подача декларацій (ELSTER)	відшкодування в межах 30 днів після подання декларації; мінімальні перевірки	електронна звірка накладних через національний портал BZSt
Франція	20	10; 5,5; 2,1	пільги для культури, освіти, медицини; регіональні пільгові зони	централізована процедура; пріоритет експортерам	e-Invoicing (2024 р.) – обов'язкове виставлення е-фактур
Польща	23	8; 5	упроваджено єдиний файл JPK VAT; щомісячне подання звітності	автоматичне відшкодування за 25 днів для «білих» платників	обов'язкове звірення транзакцій через SAF-T та KSeF (національна е-система)
Італія	22	10; 5; 4	пільги для с/г сектору, туризму, книг; контроль через «split payment»	часткове відшкодування після перевірки ризикових платників	FatturaPA – централізована система електронних рахунків
Іспанія	21	10; 4	акцент на онлайн-контролі (SII – Immediate Supply of Information)	електронне підтвердження права на відшкодування	реєстрація всіх накладних у режимі реального часу
Нідерланди	21	9	спрощені правила для малих бізнесів; онлайн-подача звітності	відшкодування автоматизоване; інтегроване з податковим обліком	e-Audit; API-обмін даними між банками й податковою

Продовження таблиці 1.4

1	2	3	4	5	6
Угорщина	27	18; 5	найвища ставка ПДВ у ЄС; обов'язкове онлайн-передавання рахунків (Online Számla)	автоматичне відшкодування через систему NAV	100 % електронний контроль і звірка ПДВ-операцій

Джерело: [32].

Аналіз практики адміністрування ПДВ у країнах Європейського Союзу (таблиця 1.4) показує, що ефективність податкової системи визначається не стільки рівнем ставок, скільки якістю адміністрування, автоматизацією процедур і прозорістю розрахунків. Країни ЄС активно впроваджують цифрові інструменти моніторингу – електронні рахунки-фактури, системи онлайн-звірки накладних, автоматизовані алгоритми ризик-аналізу (як-от SII в Іспанії, Online Számla в Угорщині, KSeF у Польщі). Це дозволяє скоротити кількість податкових зловживань і забезпечити швидке повернення ПДВ.

Для України ключовими орієнтирами мають стати поглиблення цифровізації адміністрування, інтеграція СЕА ПДВ у міжнародні інформаційні платформи (VIES, OSS), а також запровадження аналітичних систем оцінювання ризиків при відшкодуванні податку.

Як зазначають Бондаренко О. та Попович О. «законодавство ЄС щодо податку на додану вартість є водночас уніфікованим і гнучким, адже спирається на положення Директиви 2006/112/ЄС, але дозволяє країнам встановлювати власні ставки та пороги реєстрації платників. Це забезпечує адаптацію податкової системи до національних економічних умов, підтримує конкурентоспроможність бізнесу й сприяє гармонізації фіскальної політики всередині ЄС» [33].

Як показано на рисунку 1.5, рівень стандартних ставок ПДВ у країнах ЄС характеризується помірною диференціацією – від 17 % у Люксембурзі та 19 % у Німеччині до 27 % в Угорщині та 25 % у скандинавських країнах. Україна зі

ставкою 20 % посідає середнє положення у цьому діапазоні, що свідчить про наближення її податкової політики до європейських норм. Водночас, на відміну від більшості країн ЄС, де пільгові ставки мають соціальне спрямування (на продукти харчування, медикаменти, енергоносії), українська система залишається фіскально орієнтованою, із обмеженим колом знижень.

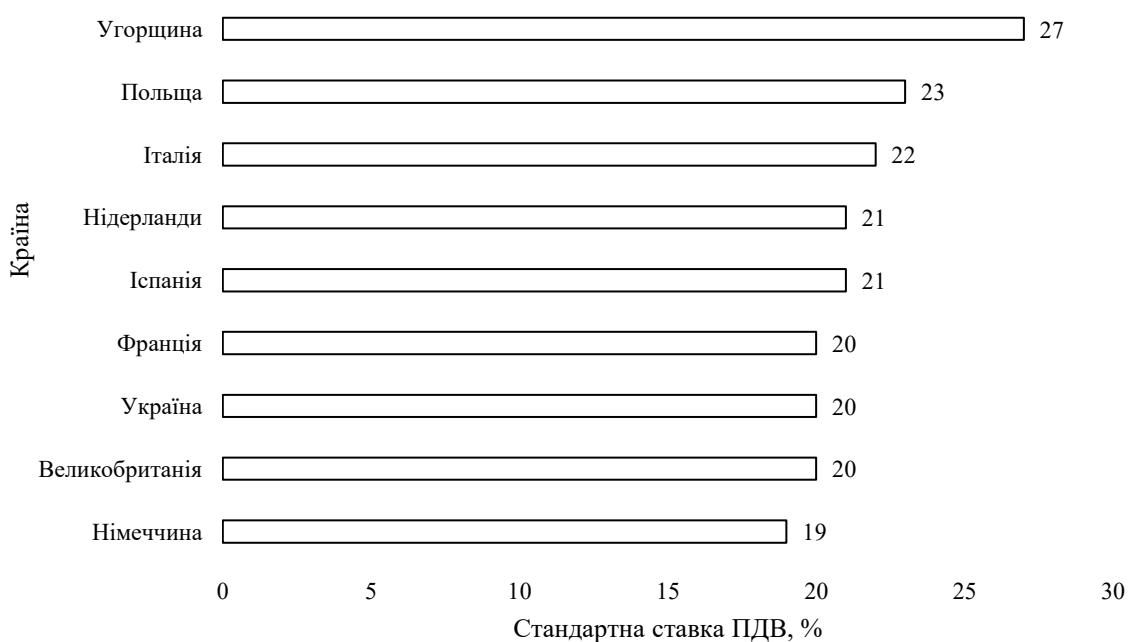

Рисунок 1.5 Порівняння стандартних ставок ПДВ у країнах ЄС, Великобританії та Україні

Джерело: [32; 33].

Загалом порівняння демонструє, що рівень податкового навантаження в Україні є конкурентоспроможним, проте подальша гармонізація має передбачати розширення пільгового сегмента та вдосконалення механізмів його цільового застосування відповідно до практики ЄС.

Шкроміда Н. Я. та Мочернюк Н. В. підкреслюють, що «у країнах ЄС ефективність адміністрування ПДВ забезпечується цифровими інструментами контролю, автоматизованим обміном даними між податковими органами, а також високим рівнем довіри платників» [34].

В Україні система адміністрування ПДВ залишається більш складною і бюрократизованою, що створює додаткові бар'єри для бізнесу, хоча поступово

відбувається адаптація до європейських стандартів, зокрема, завдяки впровадженню СЕА ПДВ та ЄРПН. На думку науковців, «гармонізація з ЄС передбачає перехід до прозорої моделі адміністрування, скорочення часу на бюджетне відшкодування та посилення ризикоорієнтованого контролю» [34]. Узагальнені результати порівняння подано у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5. – Порівняння механізмів адміністрування та контролю ПДВ в Україні та країнах ЄС

Критерій	Країни ЄС	Україна	Рекомендації
електронне адміністрування	єдині стандарти електронної звітності (VIES, OSS, e-Invoicing)	система СЕА ПДВ та ЄРПН функціонують автономно, без транскордонного обміну даними	інтеграція СЕА ПДВ із системою VIES; розширення цифрових сервісів для бізнесу
контроль і перевірки	ризикоорієнтований моніторинг, автоматична ідентифікація шахрайських схем	ручний контроль, обмежене використання аналітики ризиків	запровадження моделі ризик-аналізу та електронного аудиту (e-Audit)
відшкодування ПДВ	автоматизоване, централізоване, протягом 30 днів	часто затримується, потребує документальної перевірки	удосконалення автоматичної процедури бюджетного відшкодування
довіра платників до податкових органів	висока, завдяки прозорості та стабільності системи	низька, через часті зміни законодавства і складність процедур	забезпечити стабільність нормативної бази, зменшити бюрократичний тиск
цифровізація податкового контролю	повна автоматизація, взаємодія з банками, митними службами	часткова цифровізація, відсутність інтегрованої аналітики	створити єдину інформаційну платформу адміністрування податків

Джерело: [34].

Як показує аналіз даних таблиці 1.5, система адміністрування та контролю ПДВ у країнах Європейського Союзу є більш інтегрованою, автоматизованою та орієнтованою на довіру між державою й бізнесом, тоді як в Україні вона все ще перебуває на етапі становлення.

Отже, досвід країн Європейського Союзу доводить, що ефективне функціонування системи податку на додану вартість базується на поєднанні уніфікованих законодавчих стандартів і високого рівня цифровізації

адміністрування. Для України важливо не лише зберігати гармонізацію ставок і об'єктів оподаткування з нормами Директиви 2006/112/ЄС, а й продовжити інституційні та технологічні реформи, спрямовані на підвищення довіри бізнесу до податкових органів.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного дослідження теоретико-методологічних засад податку на додану вартість:

1. Уточнено економічну сутність ПДВ, як вилучення до бюджету частини новоствореної вартості, що формується на кожному етапі виробничо-збутового процесу;

2. Узагальнено наукові напрацювання українських і зарубіжних вчених щодо обліку, контролю та адміністрування ПДВ, окреслено основні проблеми функціонування податку на додану вартість, пов'язані з недосконалістю механізму бюджетного відшкодування, частими змінами податкового законодавства, ризиком блокування податкових накладних і недостатнім рівнем цифрової інтеграції системи адміністрування ПДВ;

3. Уточнено класифікацію функцій ПДВ (фіскальна, регулююча, розподільча, контрольна, соціально-економічна) та визначено його роль як ключового інструменту забезпечення податкової нейтральності й прозорості економічних відносин на основі узагальнення сучасних наукових підходів;

4. Встановлено, що в умовах воєнного стану нормативна база ПДВ набула тимчасових спрощень і пільг, спрямованих на підтримку бізнесу та забезпечення оборонних потреб, що підтверджує гнучкість і адаптивність системи;

5. Визначено, що українська система ПДВ базується на тих самих принципах, що і європейська – податкового кредиту, нейтральності та прозорості, однак поступається за рівнем автоматизації, цифрової інтеграції та швидкістю бюджетного відшкодування.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

2.1. Статистичний аналіз оподаткування ПДВ в Україні

Податок на додану вартість залишається основним джерелом наповнення державного бюджету України. Його частка в загальній структурі податкових надходжень становить понад третину, що свідчить про ключову роль цього податку у формуванні доходів бюджету. За даними Міністерства фінансів України, станом на січень-вересень 2025 року надходження від ПДВ склали 621,9 млрд грн [35].

Для об'єктивної оцінки ролі податку на додану вартість у формуванні доходної частини державного бюджету України доцільно здійснити аналіз динаміки його надходжень за останні 5 років (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1. – Динаміка надходжень ПДВ до Державного бюджету України у
2020-2025 рр.

Рік	ПДВ з вироблених в Україні, млрд. грн	ПДВ з імпорту, млрд. грн	Разом, млрд. грн	Частка імпорту, %	Темп приросту до попереднього року, %
2020	126,5	274,1	400,6	68,4	–
2021	155,8	380,7	536,5	71,0	+33,9
2022	213,9	253,1	467,0	54,2	-13,0
2023	214,6	366,2	580,8	63,0	+24,3
2024	268,3	466,1	734,5	63,5	+26,5
2025 (січень-вересень)	231,6	390,3	621,9	62,8	+9,5*

Примітка.

1. Проміжний показник станом на січень-вересень 2025 року.

Джерело: [35].

Дані таблиці 2.1 свідчать, що у 2020-2025 рр. обсяги надходжень ПДВ в Україні демонструють загальну тенденцію зростання, попри кризові коливання у 2022 році, пов'язані з воєнним станом і тимчасовим звільненням окремих

операцій від оподаткування. Після спаду у 2022 році, надходження відновилися: у 2023 р. зросли на 24,3 %, у 2024 р. – ще на 26,5 %. За дев'ять місяців 2025 року бюджет уже отримав понад 621,9 млрд грн, що становить близько 85 % річного рівня 2024 року, що свідчить про позитивну динаміку та стійке відновлення податкової бази.

Структура надходжень свідчить, що імпорتنний ПДВ стабільно переважає у структурі доходів ($\approx 60-70\%$), що пояснюється значною залежністю українського ринку від імпорتنних поставок. Водночас зростання внутрішнього ПДВ у 2024-2025 рр. є позитивним сигналом відновлення вітчизняного виробництва та активізації внутрішнього ринку.

На рисунку 2.1 відображено динаміку загальних надходжень ПДВ до державного бюджету України та темп їх приросту.

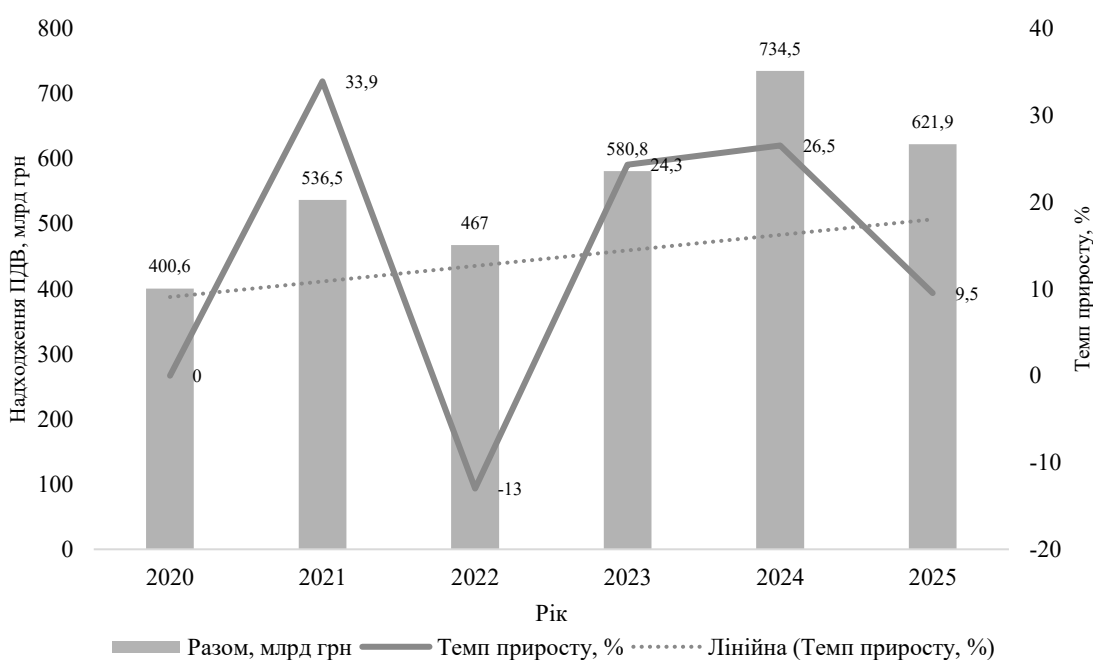

Рисунок 2.1 Динаміка надходжень ПДВ в Україні у 2020-2025 рр.

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.1.

Як видно з рисунка 2.1, упродовж 2020-2025 рр. обсяги надходжень ПДВ до державного бюджету України мають переважно зростаючу тенденцію. Після незначного скорочення у 2022 році, спричиненого війсьними подіями та запровадженням пільгових ставок оподаткування, спостерігається стійке

відновлення та нарощення фіскальної ефективності податку. Найвищих значень надходження досягли у 2024 році – понад 734 млрд грн, що на 26,5 % більше, ніж у попередньому році.

Темп приросту у 2025 році зберігає позитивну динаміку (9,5 %), що свідчить про стабільність системи адміністрування ПДВ та поступове розширення податкової бази в умовах економічного відновлення держави.

Важливою складовою функціонування системи оподаткування ПДВ є механізм бюджетного відшкодування, який забезпечує повернення платникам сум податку, сплачених при придбанні товарів та послуг, використаних у господарській діяльності. Обсяг і динаміка відшкодування безпосередньо впливають на стан бюджетної ліквідності, рівень довіри бізнесу до податкових органів та фіскальну стійкість держави. Для оцінки цих тенденцій доцільно проаналізувати показники бюджетного відшкодування ПДВ у 2022-2024 роках (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2. – Динаміка бюджетного відшкодування податку на додану вартість в Україні у 2022-2024 рр.

Рік	Бюджетне відшкодування ПДВ, млрд грн	Темп зміни до попереднього року, %	Частка відшкодування у загальних надходженнях ПДВ, %
2022	-84,6	53,0	18,1
2023	-132,4	156,5	22,8
2024	-157,2	118,7	21,4

Примітка.

1. Розрахунки проведено за даними Мінфіну України.

Джерело: [36].

Як свідчать дані таблиці 2.2, у 2022 році обсяг бюджетного відшкодування ПДВ становив 84,6 млрд грн, що на 47 % менше, ніж у попередньому році. Таке скорочення зумовлено введенням воєнного стану, зниженням експортної активності та відтермінуванням перевірок платників податків.

У 2023 році показник зріс до 132,4 млрд грн (на 56,5 %), що свідчить про відновлення економічної діяльності та часткову нормалізацію податкового контролю.

У 2024 році обсяг відшкодування сягнув 157,2 млрд грн, збільшившись на 18,7 %, при цьому частка відшкодування у загальних надходженнях ПДВ залишилася стабільною – близько 21 %.

Для більш наочного відображення тенденцій зміни обсягів бюджетного відшкодування податку на додану вартість у 2022-2024 роках результати динаміки представлено на рисунку 2.2, що дозволяє простежити коливання сум відшкодування та темпів їх зміни у досліджуваному періоді.

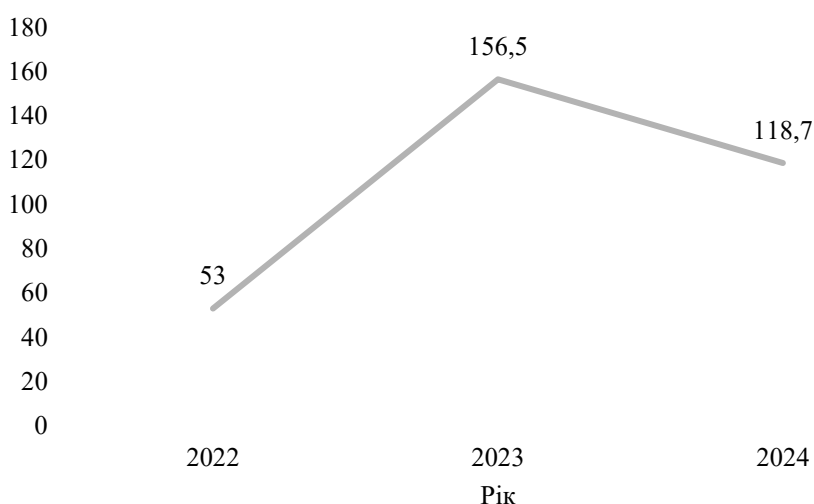

Рисунок 2.2 Динаміка бюджетного відшкодування ПДВ у 2022-2024 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.2.

Як видно з рисунка 2.2, динаміка бюджетного відшкодування ПДВ у 2022-2024 роках характеризується поступовим зростанням після різкого скорочення у 2022 році. Загалом простежується тенденція до відновлення нормальної роботи механізму бюджетного відшкодування, що є позитивним сигналом для бізнесу та свідчить про підвищення прозорості фіскальної політики держави.

Для оцінки ефективності системи непрямого оподаткування важливим є співвідношення між сумою надходжень податку на додану вартість та обсягом валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей показник дозволяє визначити податкове навантаження на споживання та рівень фіскальної ефективності економіки. На основі офіційних статистичних даних було розраховано частку

надходжень ПДВ у структурі ВВП України за 2020-2025 роки, що відображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. – Частка надходжень ПДВ у валовому внутрішньому продукті України у 2020-2025 рр.

Рік	Надходження ПДВ, млрд грн	Номінальний ВВП, млрд грн	Частка ПДВ у ВВП, %
2020	400,6	4194,1	9,55
2021	536,5	5459,6	9,83
2022	467,0	5191,0	9,00
2023	580,8	6537,8	8,88
2024	734,5	7658,6	9,59
2025 ¹	621,9	8000,0 (прогноз)	7,77

Примітка.

1. Проміжний показник за січень-вересень 2025 року.

2. Розраховано за даними Мінфіну України.

Джерело: [35; 37].

Як показують дані таблиці 2.3, протягом 2020-2024 рр. частка надходжень ПДВ у ВВП України зберігалася в межах 9-10 %, що свідчить про стабільну податкову віддачу від споживання та імпорту. Найвищий рівень зафіксовано у 2021 р. (9,83 %), коли зростання імпорту та споживання після спаду пандемії COVID-2019 забезпечило додаткові надходження.

У 2022-2023 рр. спостерігалось тимчасове зниження до 8,9-9,0 %, що зумовлено воєнним станом, зниженням ділової активності та частковим звільненням окремих операцій від ПДВ. У 2024 р. частка ПДВ у ВВП знову зросла до 9,6 %, що відображає ефективніше адміністрування та зростання обсягів споживання. Натомість станом на січень-вересень 2025 року показник знизився до 7,77 %, що пояснюється випереджаючими темпами зростання ВВП порівняно з темпами збільшення податкових надходжень.

Для наочного відображення взаємозв'язку між динамікою надходжень податку на додану вартість та загальними обсягами валового внутрішнього продукту результати розрахунків частки ПДВ у ВВП подано на рисунку 2.3.

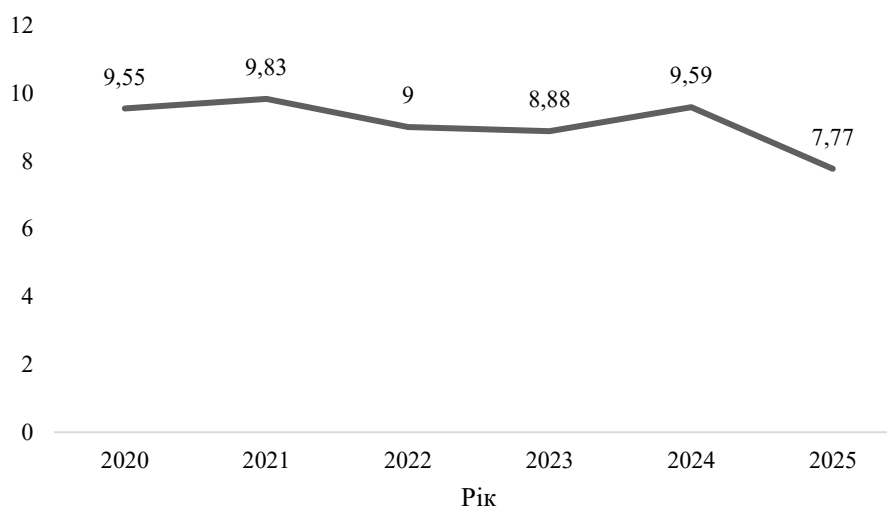

Рисунок 2.3 Динаміка частки ПДВ у ВВП, %

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.3.

Як видно з рисунка 2.3, динаміка частки ПДВ у ВВП України свідчить про її відносну стабільність із незначними коливаннями, що пояснюються впливом макроекономічних та воєнних чинників. Поступове зростання показника у 2024 році підтверджує відновлення економічної активності та підвищення ефективності адміністрування податку, тоді як зниження у 2025 році відображає уповільнення фіскальної віддачі на фоні зростання номінального ВВП.

Отже, статистичний аналіз надходжень податку на додану вартість, обсягів бюджетного відшкодування та частки ПДВ у структурі ВВП України за 2020-2025 рр. свідчить про вирішальне значення цього податку у формуванні доходної частини державного бюджету. Незважаючи на виклики, пов'язані з воєнним станом, зниженням економічної активності та тимчасовими податковими пільгами у 2022 році, у наступні роки спостерігається стійка тенденція до відновлення та зростання надходжень. Позитивні прирости у 2023-2025 рр. відображають адаптацію економіки до умов воєнного часу та поступове поживлення ділової активності. Результати дослідження підтверджують, що ПДВ залишається системоутворюючим податком у бюджетній політиці України, забезпечуючи значний та відносно стабільний фінансовий ресурс.

2.2. Облікове забезпечення оподаткування доданої вартості на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Облікове забезпечення податку на додану вартість на підприємстві є важливим елементом загальної системи податкового обліку, оскільки прямо впливає на коректність формування податкових зобов'язань та податкового кредиту, а також на своєчасність і достовірність подання податкової звітності. У межах господарської діяльності ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» здійснює операції з постачання товарів і послуг, що підпадають під об'єкт оподаткування ПДВ, тому організація обліку цього податку потребує чіткого дотримання вимог ПКУ, правильного ведення первинних документів і облікових регістрів, а також ефективного використання електронних сервісів ДПС.

Послідовність формування податкових зобов'язань і податкового кредиту передбачає взаємопов'язаний рух інформації, у цьому контексті рисунок 2.4 відображає замкнутий цикл документування – від моменту виникнення податкового зобов'язання до включення відповідних даних у декларацію з ПДВ, що подається через Електронний кабінет платника.

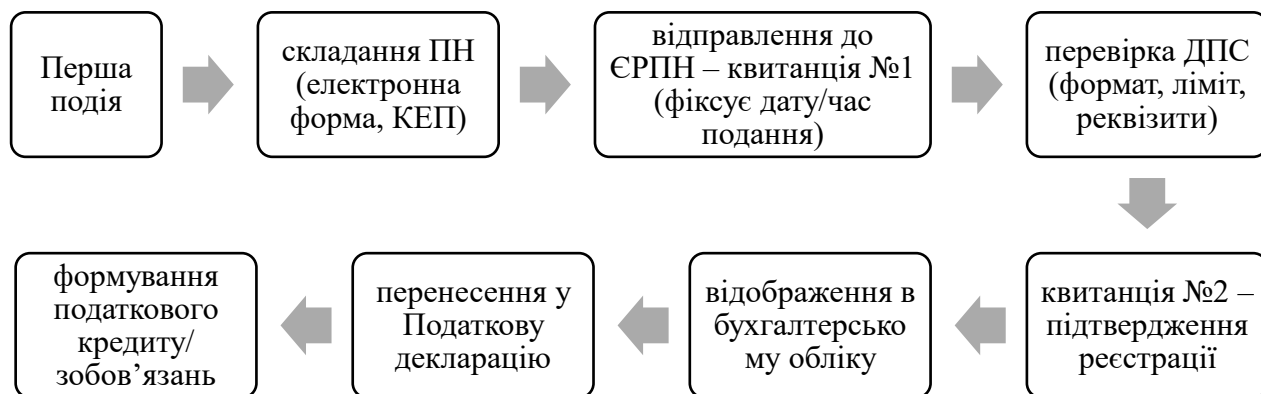

Рисунок 2.4 Послідовність документування операцій з ПДВ на підприємстві

Джерело: складено автором на основі [40].

Податкова накладна є основним первинним податковим документом у системі адміністрування ПДВ, адже саме вона фіксує факт постачання товарів чи послуг та забезпечує формування податкових зобов'язань і податкового кредиту.

У ПКУ окремого визначення «податкової накладної» немає (регулювання – ст. 201 ПКУ), його наведено у Порядку ведення ЄРПН, «податкова накладна – це електронний документ, складений платником ПДВ за вимогами ПКУ в затвердженому електронному форматі, який надсилається на реєстрацію до Єдиного реєстру податкових накладних» [41]. ПН складається в день виникнення податкових зобов'язань та підписується КЕП/удосконаленим ЕП уповноваженої особи відповідно до Закону № 2155-VIII [42].

Для забезпечення повноти, своєчасності та достовірності відображення податкових операцій у системі бухгалтерського обліку важливо дотримуватися єдиної логіки документування всіх етапів розрахунків із ПДВ. Узагальнена характеристика основних документів, що забезпечують процес обліку ПДВ на досліджуваному підприємстві ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» наведена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4. – Основні документи та їх роль в обліку ПДВ на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Етап	Документ	Хто складає / подає	Мета
Виникнення податкового зобов'язання	податкова накладна	постачальник (або покупець при імпорті послуг)	фіксація дати та суми ПДВ
Коригування операцій	розрахунок коригування	постачальник або покупець	виправлення сум ПДВ
Реєстрація	квитанції №1 і №2 ЄРПН	ДПС України	підтвердження реєстрації / зупинення
Відображення в обліку	Журнал господарських операцій	бухгалтер	перенесення в податковий облік
Звітність	Декларація з ПДВ	платник податку	узагальнення ПЗ і ПК за період

Джерело: складено автором на основі [20; 41].

Отже, система обліку ПДВ на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» є структурованою, де кожен документ відіграє чітко визначену функцію, забезпечуючи юридичну достовірність операцій, коректність розрахунків та своєчасність реєстрації в ЄРПН. Така послідовність сприяє мінімізації податкових ризиків, підвищує прозорість облікових процесів та забезпечує відповідність вимогам податкового законодавства.

Облік податку на додану вартість на підприємстві ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» здійснюється з використанням рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами» (субрахунок 641 «Розрахунки з податків»), субрахунку 643 «Податкові зобов'язання» та 315 «Спеціальні рахунки в національній валюті»

Облік податкового кредиту ведеться на субрахунку 644 «Податковий кредит», а різниця між сумами податкового кредиту та податкових зобов'язань визначає сальдо розрахунків із бюджетом на кінець звітного періоду.

Відображення операцій з податку на додану вартість у системі бухгалтерського обліку здійснюється відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [44], НП(С)БО 16 «Витрати» [45], а також Інструкції № 291, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. [46]. Ці нормативні документи регламентують порядок відображення операцій з податку на додану вартість у фінансовому обліку, визначають взаємозв'язок між податковими зобов'язаннями, податковим кредитом і результатами господарської діяльності підприємства.

Узагальнена система бухгалтерських проведення для обліку операцій з ПДВ на прикладі ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» представлена у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. – Бухгалтерські проведення з обліку ПДВ на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Зміст господарської операції	Бухгалтерська проводка	Сума, грн	Пояснення
1	2	3	3
Перераховано кошти з поточного рахунку на електронний ПДВ-рахунок	Дт 315 Кт 311	50000,00 (за платіжкою)	поповнення електронного рахунку в СЕА ПДВ
Списано суму узгоджених податкових зобов'язань з ПДВ	Дт 641.1 Кт 315	45600,00 (за декларацією)	перерахування ПДВ до бюджету із електронного рахунку
Отримано бюджетне відшкодування на поточний рахунок	Дт 311 Кт 315	12400,00 (за повідомленням ДПС)	надходження бюджетного відшкодування
Отримано надлишок коштів з електронного ПДВ-рахунку	Дт 311 Кт 315	3000,00 (надлишок)	повернення коштів, зарахованих понад встановлену суму

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	3
Вхідний ПДВ – отримання товарів, послуг			
Оприбутковано матеріали, кабельно-провідникову продукцію	Дт 201 Кт 631	250000,00 (договірна вартість без ПДВ)	визнання вартості запасів
Відображено суму ПДВ у складі розрахунків	Дт 644.2 Кт 631	50000,00 (сума ПДВ)	формування податкового кредиту
Зареєстрована податкова накладна постачальника – включено ПК	Дт 641.1 Кт 644.2	50000,00 (сума ПДВ)	перенесення ПДВ до податкового кредиту
Попередня оплата постачальнику			
Перераховано аванс постачальнику	Дт 371 Кт 311	120000,00 (сума авансу)	передоплата
Відображено податковий кредит з авансу	Дт 644.2 Кт 644.1	20000,00 (ПДВ)	тимчасовий облік ПДВ
Отримано ПН – підтверджено податковий кредит	Дт 641.1 Кт 644.2	20000,00 (ПДВ)	остаточне включення до ПК
Реалізація електромонтажних робіт			
Отримано аванс від замовника	Дт 311 Кт 681	180000,00 (сума авансу)	перші події
Відображено податкові зобов'язання з авансу	Дт 702 Кт 643.1	30000,00 (ПДВ)	вихідний ПДВ
Зареєстровано ПН	Дт 643.1 Кт 641.1	30000,00 (ПДВ)	формування податкового зобов'язання
Відображено дохід від виконання робіт	Дт 361 Кт 702	150000,00 (без ПДВ)	визнання виручки
Умовні та компенсуючі ПДВ-зобов'язання			
Нараховано компенсуюче ПЗ при негосподарському використанні активів	Дт 28, 152 Кт 641.1	4000,00 (ПДВ)	нарахування зобов'язання
Віднесено до витрат	Дт 791 Кт 949	4000,00 (ПДВ)	фінансовий результат
Коригування ПЗ при зміні напряму використання	Дт 641.1 Кт 719	1500,00 (коригування)	зменшення ПДВ
Закрито доходи від коригування	Дт 719 Кт 791	1500,00 (коригування)	результат діяльності

Джерело: систематизовано за даними підприємства та [46].

Систематизація операцій дозволяє простежити порядок документального підтвердження податкових накладних, механізм коригування ПДВ та вплив компенсуючих зобов'язань на фінансові результати діяльності підприємства.

При складанні фінансової звітності сальдо рахунку 641.1 «Розрахунки з податків» (або субрахунку 644.2 «Податковий кредит») відображається у складі

поточних зобов'язань або дебіторської заборгованості залежно від знаку сальдо (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6. – Відображення сальдо рахунків 641.1 і 644.2 у фінансовій звітності ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Тип сальдо	Економічна суть операції	Форма фінзвітності	Рядок Балансу	Нормативне джерело	Пояснення
Кредитове сальдо (рах. 641.1)	поточна заборгованість підприємства перед бюджетом за ПДВ	форма № 1-м «Фінансова звітність малого підприємства»	1620 «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом»	НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність»	відображає суму ПЗ, що підлягають сплаті до бюджету
Дебетове сальдо (рах. 641.1 або 644.2)	податковий кредит або переплата з ПДВ, що підлягає відшкодуванню		1135 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом»		відображає суму ПДВ, що підлягає відшкодуванню або перенесенню на наступний період

Джерело: складено автором на основі [46].

За результатами звірки бухгалтерського обліку з податковими реєстрами, дані аналітичного обліку ПДВ мають збігатися з показниками рядків 10, 17, 18, 20.1, 20.2 та 21 Податкової декларації з ПДВ за відповідний звітний період.

На рисунку 2.5 подано узагальнену схему формування податкового кредиту та податкових зобов'язань, порядок їх зіставлення, визначення сальдо податку за звітний період і відображення операцій зі сплати або бюджетного відшкодування відповідно до вимог бухгалтерського обліку на прикладі ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».

Завдяки правильному застосуванню облікових проводок за рахунками 201, 92, 93, 311, 315, 361, 371, 631, 685, 641.1, 643.1 та 644.2, що використовуються на етапах придбання товарів і послуг, формування податкового кредиту, нарахування податкових зобов'язань, їх зіставлення та визначення сальдо ПДВ, підприємство забезпечує достовірне відображення податкових сум у декларації з ПДВ і фінансовій звітності, що є необхідною умовою дотримання податкової дисципліни та фінансової відповідальності.

Рисунок 2.5 Відображення операцій з ПДВ у бухгалтерському обліку на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Джерело: складено автором на основі [44-46].

Як бачимо, бухгалтерський облік ПДВ забезпечує системне відображення руху податкових зобов'язань і податкового кредиту, формує базу для складання податкової звітності та контролює взаєморозрахунки з бюджетом.

На основі даних обліку і податкової звітності можна провести аналіз нарахування та сплати ПДВ, який має важливе значення для оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. В таблиці 2.7 розглянуто показники податкових зобов'язань та податкового кредиту з ПДВ ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» за 2022-2024 роки.

Таблиця 2.7 – Нарахування та сплати ПДВ ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» у 2022-2024 рр.

Рік	Виручка від реалізації, тис. грн	Податкові зобов'язання, тис. грн	Податковий кредит, тис. грн	Сума фактично сплаченого ПДВ до бюджету, тис. грн	Темп зміни податкових зобов'язань, %
2022	17260,0	3452,0	2589,0	863,0	–
2023	22980,9	4596,2	3447,2	1149,0	133,2
2024	26678,5	5335,7	4001,8	1334,0	116,1

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємства.

Протягом 2022-2024 рр. електромонтажне підприємство демонструє стійке зростання бази оподаткування ПДВ. Податкові зобов'язання збільшуються, що відповідає розширенню обсягів реалізації продукції та робіт. Податковий кредит

також зріс, що вказує на стабільну закупівельну діяльність і збільшення матеріальних витрат.

На рисунку 2.6 відображено динаміку нарахування податкових зобов'язань, податкового кредиту та фактичної сплати ПДВ, що дозволяє наочно оцінити тенденції зміни основних показників податкової діяльності ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».

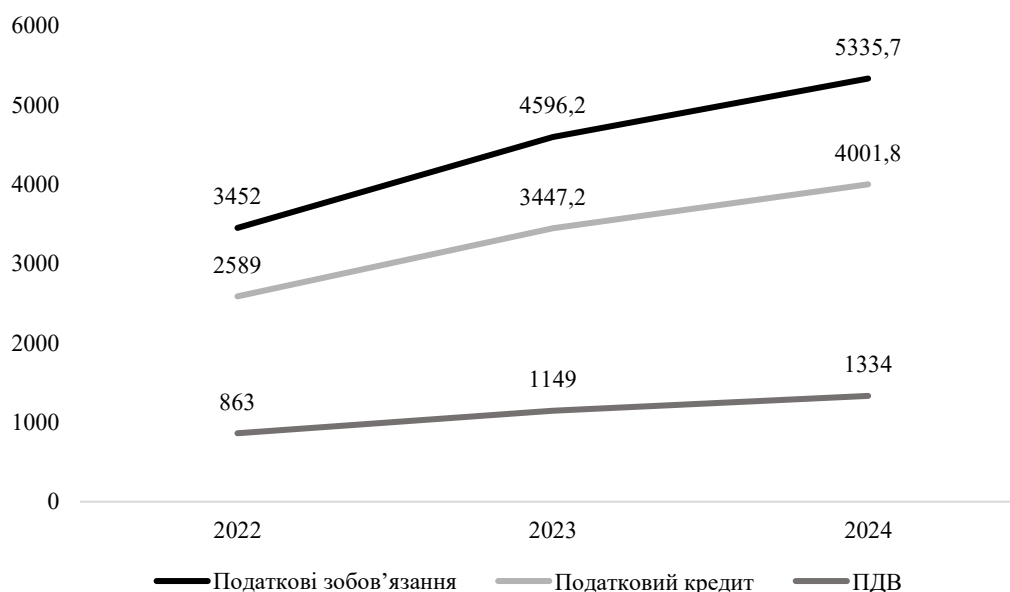

Рисунок 2.6 Динаміка нарахування та сплати ПДВ ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС», тис. грн

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.7.

Аналіз динаміки показників за 2022-2024 роки дав змогу визначити позитивну тенденцію розвитку системи адміністрування ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС». Збільшення обсягів виручки супроводжується пропорційним зростанням податкових зобов'язань та податкового кредиту, що свідчить про розширення господарської діяльності, підвищення рівня реалізації продукції та стабільність фінансових потоків.

Отже, система облікового забезпечення оподаткування податком на додану вартість на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» є цілісною та послідовною – усі етапи роботи з ПДВ документально підтверджені, структуровані та відображені у відповідних облікових регістрах. Підприємство дотримується

принципу безперервності та прозорості податкового обліку, що мінімізує ризики допущення помилок та забезпечує своєчасність реєстрації в ЄРПН.

2.3. Електронне адміністрування та податкова звітність з ПДВ

У 2025 році адміністрування й облік податку на додану вартість повністю цифровізовано та інтегровано в систему електронного документообігу. Найбільш типові проблеми під час обліку ПДВ пов'язані з невідповідністю даних ЄРПН, СЕА ПДВ і декларації, а також помилками у датах виникнення податкових зобов'язань. Для уникнення таких ризиків на підприємствах, зокрема й на досліджуваному нами ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС», запроваджують внутрішні регламенти обліку ПДВ, які визначають порядок документування та реєстрації податкових накладних.

Важливо враховувати, що ПН складає і реєструє постачальник – платник ПДВ, як виняток – послуги нерезидента з місцем постачання в Україні, тоді, ПН складає і реєструє отримувач (покупець) – платник ПДВ. Реєстрації підлягають усі ПН/РК, у т. ч. не надані покупцю, за звільненими операціями, а також за послугами нерезидента – незалежно від суми ПДВ у документі.

Серед обов'язкових реквізитів ПН:

- дата і номер;
- повні/скорочені назви сторін;
- ПІН продавця та покупця (за потреби – код філії);
- номенклатура, одиниці виміру;
- ціна без ПДВ, ставка і сума ПДВ, загальна сума з ПДВ;
- коди УКТ ЗЕД/ДКПП (допускається не повністю ≥ 4 цифр, крім підакцизу/імпорту);
- для експорту – дані митної декларації та, за наявності, дані контракту/форварду [25].

РК реєструє сторона, визначена ПКУ залежно від зміни компенсації:

- при збільшенні компенсації – постачальник;
- при зменшенні – покупець (після отримання РК);
- «нульові» РК – будь-яка сторона;
- за послугами нерезидента – отримувач;
- до ПН, що не видається покупцю – постачальник [25].

Реєстрація відбувається у три кроки (надсилання ПН/РК, перевірки ДПС, реєстрація та квитанція №2 (або квитанція про неприйняття/зупинення з причинами). Якщо до кінця операційного дня не надіслано квитанцію про прийняття/неприйняття/зупинення, ПН вважається зареєстрованою.

З 08 лютого 2023 року і до завершення воєнного стану та 6 місяців після діють подовжені строки реєстрації (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8. – Строки реєстрації ПН/РК у період воєнного стану та 6 місяців після

Період/тип документа	Звичайні строки	Строк за «воєнними» правилами
ПН/РК, складені 1-15 числа місяця	до останнього дня поточного місяця	до 5-го числа наступного місяця
ПН/РК, складені 16-останній день	до 15 числа наступного місяця	до 18-го числа наступного місяця
РК на зменшення (отримані покупцем)	15 к.д. з дати отримання	18 к.д. з дати отримання
Операційний день ЄРПН у граничний день	20 к.д. після закінчення місяця	доба

Джерело: складено автором на основі [43].

Закон № 2876 також зменшив штрафи за прострочення у цей період (2%, 5%, 10%, 15%, 25% залежно від тривалості прострочення) [43]. Після скасування режиму діятимуть «звичайні» строки і штрафи.

Реєстрація ПН/РК відбувається виключно в електронній формі (ЄРПН) з КЕП [41], за умови наявності ліміту реєстрації за формулою п. 200^{1.3} ПКУ (СЕА ПДВ), за дефіциту – поповнення електронного рахунку.

В таблиці 2.9 наведено приклад ведення обліку у системі електронного адміністрування ПДВ на Тзов «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС», який демонструє, як зміни в операціях з продажу, закупівель та поповнення рахунку впливають на доступний ліміт реєстрації податкових накладних.

Таблиця 2.9. – Облік операцій на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» у травні 2024 року в СЕА ПДВ

Дата	Господарська операція	Сума, грн	Вплив на ліміт	Коментар
02.05.2024	Реєстрація ПН (продаж товарів)	60000	-60000	зменшення ліміту
05.05.2024	Отримання ПН від постачальника	45000	+45000	збільшення кредиту
08.05.2024	Поповнення рахунку СЕА ПДВ	15000	+15000	збільшення
15.05.2024	Подання декларації за квітень	–	–	звірка
22.05.2024	Відшкодування надлишку ПДВ	5000	-5000	повернення коштів

Джерело: складено автором на основі даних СЕА ПДВ та внутрішніх реєстрів підприємства.

Як бачимо, кожна операція прямо впливає на доступний ліміт. Продаж зменшує його, тоді як вхідний податковий кредит і поповнення рахунку – збільшують. Такий механізм забезпечує баланс між задекларованими зобов'язаннями та можливістю реєстрації нових ПН.

Отже, облік на підприємстві у СЕА ПДВ здійснюється автоматично та прозоро. Будь-яка операція (реєстрація ПН, поповнення рахунку, відшкодування чи подання декларації) відразу відображається у системі, що дозволяє уникнути помилок при складанні звітності та забезпечує оперативний контроль фінансових потоків.

Подання декларацій з ПДВ в електронній формі є обов'язковим. Кожний етап супроводжується електронним підтвердженням (квитанціями), які засвідчують факт отримання та обробки декларації податковим органом.

Автоматизований алгоритм подання декларацій (рисунок 2.7) значно спрощує роботу головного бухгалтера на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».

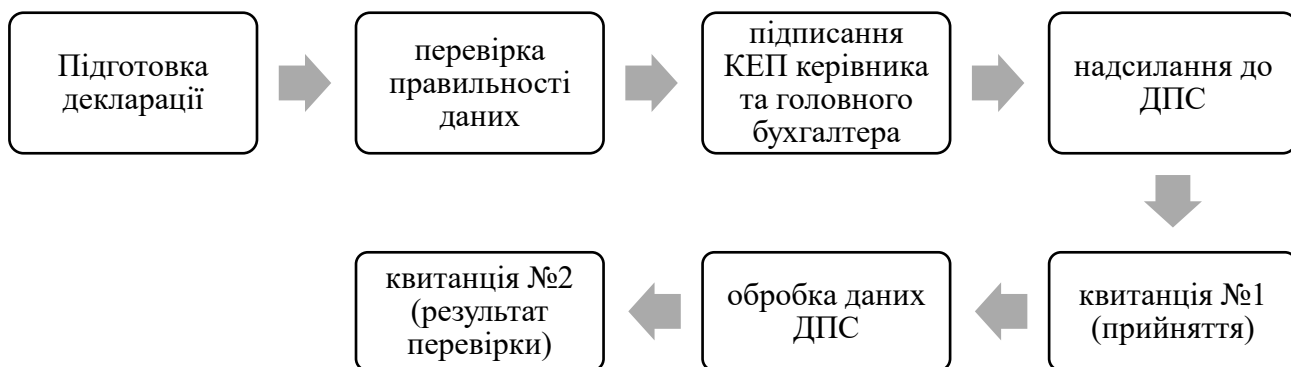

Рисунок 2.7 Алгоритм подання декларації з ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» через електронний кабінет
Джерело: складено автором на основі [20; 42].

Практичне застосування алгоритму подання декларацій на підприємстві наведено в таблиці 2.10, деталізовано послідовність дій головного бухгалтера при формуванні та надсиланні звітності.

Таблиця 2.10. – Етапи подання декларації з ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» через електронний кабінет

Етап	Дія головного бухгалтера	Опис процесу	Результат
I	створення Декларації	заповнення форми F0200123	XML-файл
II	перевірка	автоматична валідація	відсутність помилок
III	підписання	використання КЕП	документ чинний
IV	надсилання	передача до ДПС	квитанція №1
V	обробка	аналіз даних ДПС	квитанція №2
VI	збереження	архівування у кабінеті	доступ користувача

Джерело: складено автором на основі ПКУ та регламентів роботи Електронного кабінету платника.

Послідовність етапів свідчить, що електронна система забезпечує повний цикл документообігу. Система також створює цифровий слід усіх податкових операцій, що полегшує аудит і подальший фінансовий контроль.

Ефективність електронного адміністрування забезпечується через щоденний моніторинг даних платників. У розділі «Стан розрахунків» електронного кабінету відображаються суми ліміту, податкових зобов'язань і кредиту. Ця інформація дозволяє бухгалтеру своєчасно виявити невідповідності між даними обліку підприємства та інформацією, зафіксованою у ДПС.

В таблиці 2.11 наведено приклад звірки стану рахунку платника ПДВ у системі електронного адміністрування, що демонструє динаміку показників за два місяці.

Таблиця 2.11. – Звірка показників ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» у СЕА ПДВ за серпень-вересень 2025 року

Показник	01.08.2025	01.09.2025	Відхилення	Коментар
Ліміт реєстрації	125000	142000	+17000	збільшення кредиту
Податковий кредит	58000	70000	+12000	нові ПН
Податкові зобов'язання	55000	67000	+12000	збільшення продажів
Залишок на рахунку	4000	6000	+2000	поповнення
Відшкодування	8000	9000	+1000	підтверджене ДПС

Джерело: складено автором на основі даних СЕА ПДВ, ПКУ та податкової звітності підприємства.

Отже, СЕА ПДВ дає змогу простежити динаміку податкових показників у режимі реального часу. Зростання ліміту відображає ефективну взаємодію системи з податковим обліком підприємства. Регулярна звірка даних у СЕА ПДВ підвищує рівень податкової дисципліни підприємств, забезпечує точність розрахунків і дає змогу оперативно усунути розбіжності між бухгалтерськими та податковими даними.

Попри загальну стабільність фінансових показників, на підприємстві залишаються окремі проблемні аспекти адміністрування податку на додану вартість, пов'язані як із зовнішніми, так і з внутрішніми чинниками (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12. – Основні проблеми адміністрування ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» за останні 3 роки

Проблема на підприємстві	Наслідки
1	2
У 2023 р. заблоковано накладну на суму 126 тис. грн через автоматичне спрацювання критеріїв ризиковості; відновлення тривало понад 2 тижні	тимчасове невизнання податкового кредиту, затримки у відшкодуванні, додаткове навантаження на бухгалтерію
Зміна декларації у 2023 р. вимагала переналаштування BAS і призвела до затримки подання звіту	тимчасові збої у звітності, ризик штрафів

Продовження таблиці 2.12

1	2
Система BAS не має прямого зв'язку з електронним кабінетом ДПС	розбіжності між обліковими даними та даними податкової служби
У 2024 р. затримка відшкодування 140 тис. грн на 38 днів після подання декларації	зниження оборотності коштів, замороження капіталу

Джерело: складено автором на основі інформації Електронного кабінету платника.

На основі аналізу проблем, наведених у таблиці 2.12, можна запропонувати низку практичних заходів, спрямованих на підвищення ефективності адміністрування ПДВ, зниження ризиків блокування податкових накладних та забезпечення стабільного грошового потоку підприємства:

- для запобігання блокуванню податкових накладних доцільно впровадити систему попередньої перевірки контрагентів за критеріями ризиковості, встановленими ДПС. Використання електронних сервісів типу YouControl або Opendatabot дозволить швидко виявляти проблемних партнерів. Крім того, варто налагодити внутрішній моніторинг реєстрації накладних у ЄРПН, щоб оперативно реагувати на відмови системи або технічні збої;

- часті зміни у податковому законодавстві потребують постійного оновлення бухгалтерських програм, зокрема BAS або 1С:Підприємство. Рекомендується впровадити регламент регулярного оновлення ПЗ одразу після виходу офіційних оновлень від розробників, а також організувати періодичні навчання бухгалтерів для підвищення їхньої кваліфікації в частині нових правил подання декларацій і ведення СЕА ПДВ;

- для уникнення розбіжностей між бухгалтерськими даними та інформацією в системі СЕА ПДВ доцільно реалізувати інтеграцію між BAS і електронним кабінетом платника податків. Це дозволить автоматично звіряти податкові накладні, ліміти та від'ємні залишки, мінімізуючи людський фактор і підвищуючи точність податкового обліку;

- з метою скорочення термінів повернення ПДВ доцільно подавати заяви виключно через автоматичний режим відшкодування, передбачений ПКУ. Для цього підприємству необхідно забезпечити бездоганну податкову історію та

своєчасне подання звітності. Також варто впровадити систему контролю за статусом заяв у Реєстрі відшкодувань, щоб своєчасно реагувати на можливі затримки з боку контролюючих органів.

На нашу думку, реалізація запропонованих заходів забезпечить ефективну взаємодію з податковими органами, скорочення часу обробки податкових документів та зменшення імовірності помилок при формуванні податкової звітності.

Висновки до розділу 2

У ході дослідження організації обліку та адміністрування податку на додану вартість на досліджуваному підприємстві:

1. Проаналізовано стан оподаткування ПДВ в Україні та визначено, що податок на додану вартість є провідним джерелом наповнення бюджету, частка якого стабільно перевищує 35 % усіх податкових надходжень;

2. Визначено особливості облікового забезпечення ПДВ на підприємстві: облік повністю цифровізовано, використовується система BAS, СЕА ПДВ та електронний кабінет платника податків;

3. Проаналізовано динаміку нарахування та сплати ПДВ на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»: протягом 2022-2024 рр. податкові зобов'язання зросли на 54,6 %, а частка податкового кредиту стабільно становила близько 75 % від зобов'язань. Це підтверджує фінансову стійкість і високу податкову дисципліну підприємства;

4. Виявлено проблеми адміністрування ПДВ – блокування податкових накладних, технічні збої у BAS, відсутність повної інтеграції з СЕА ПДВ, затримки бюджетного відшкодування. Для їх усунення запропоновано здійснювати попередню перевірку контрагентів, проводити регулярні оновлення програмного забезпечення та запровадити внутрішній моніторинг реєстрації накладних.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПДВ

3.1. Напрями вдосконалення обліку та адміністрування ПДВ

Ефективне функціонування системи обліку й адміністрування податку на додану вартість є визначальним чинником податкової дисципліни підприємства, зокрема у сфері електромонтажних робіт, де обсяг операцій з підрядними організаціями є значним. Дослідження практичного механізму адміністрування ПДВ на прикладі ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» показало наявність низки системних проблем, що потребують удосконалення як на рівні облікової політики підприємства, так і організації звітності.

В чинній редакції Наказу про облікову політику ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» відсутній окремий пункт, присвячений особливостям обліку ПДВ при виконанні електромонтажних робіт. Зокрема, не конкретизовано момент визнання податкових зобов'язань (дата першої події або акт виконаних робіт), порядок відображення авансів і коригувань, а також не визначено механізм внутрішнього контролю за своєчасною реєстрацією податкових накладних у ЄРПН. З метою підвищення достовірності податкової звітності та мінімізації ризиків блокування податкових накладних доцільним є внесення змін до даного Наказу в частині відображення операцій з ПДВ (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1. – Заходи з удосконалення облікової політики
ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» у частині ПДВ

Напрямок удосконалення	Сутність	Очікуваний результат
1	2	3
Регламентация моменту виникнення податкових зобов'язань	Визначити дату виникнення податкових зобов'язань за правилом першої події (п. 187.1 ПКУ) із обов'язковим зазначенням цього положення в обліковій політиці	Підвищення точності відображення операцій з ПДВ; уникнення розбіжностей між бухгалтерським і податковим обліком

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
Формування податкового кредиту	Передбачити в обліковій політиці порядок визнання податкового кредиту виключно за податковими накладними, зареєстрованими в ЄРПН, із контролем термінів реєстрації	Зниження ризику помилкового включення сум ПДВ до податкового кредиту; підвищення достовірності звітності
Внутрішній контроль за ПДВ-операціями	Запровадити щотижневий моніторинг стану реєстрації ПН, перевірку контрагентів на ризиковість	Попередження блокування податкових накладних; оперативне реагування на помилки
Аналітичний облік ПДВ	Створити субрахунки: – 6411 – податкові зобов'язання; – 6412 – податковий кредит; – 643 – розрахунки за авансами; – 644 – коригування ПДВ	Поліпшення деталізації облікових даних і можливість формування аналітичних звітів у системі BAS
Автоматизація розрахунків і звітності	Налаштувати автоматичне формування реєстрів податкових накладних у BAS ERP; створити шаблон звіту «Рух ПДВ по контрагентах»	Зменшення ручної роботи, скорочення часу на складання декларації, підвищення прозорості операцій
Політика внутрішнього контролю	Передбачити обов'язкову перевірку головним бухгалтером щомісячного звіту «Стан реєстрації ПН» перед поданням декларації	Забезпечення належного рівня відповідальності та запобігання штрафним санкціям
Документальне оформлення ПДВ-операцій	Уточнити перелік первинних документів, що підтверджують господарські операції (акти, накладні, рахунки, ПН), і порядок їх зберігання в електронному архіві	Підвищення рівня податкової дисципліни; можливість швидкої перевірки інформації під час аудиту

Джерело: власна розробка автора [47; 48].

Запропоновані заходи з удосконалення облікової політики в частині ПДВ забезпечать комплексне поліпшення управління податковими процесами на підприємстві. Їх реалізація сприятиме:

- підвищенню достовірності бухгалтерських і податкових даних;
- своєчасному формуванню податкового кредиту та зобов'язань;
- мінімізації ризиків блокування податкових накладних;
- оптимізації облікового процесу через автоматизацію звітності в системі

BAS ERP.

Фрагмент Наказу про облікову політику ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» в частині податку на додану вартість подано в додатку В. Запропонований

розділ XI «Облік податку на додану вартість», на нашу думку, варто розмістити після розділу «Облік доходів і витрат».

Основним первинним документом у діяльності ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» є Акт приймання виконаних електромонтажних робіт, який визначає факт надання послуг та момент виникнення податкового зобов'язання. Однак чинна форма не містить усіх необхідних реквізитів для повного відображення операцій з ПДВ, що створює ризики розбіжностей із податковими накладними. В таблиці 3.2 наведено додаткові реквізити для включення до форми даного первинного документа.

Таблиця 3.2. – Рекомендовані додаткові реквізити у формі Акту приймання виконаних електромонтажних робіт на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Назва реквізиту	Суть	Очікуваний ефект
Код ДКПП або вид робіт	узгодження з податковою накладною	автоматичне звірення в BAS та ЄРПН
База оподаткування без ПДВ	визначення податкової бази	прозорість розрахунків
Ставка ПДВ	20%, 7% або 0%	коректне відображення операцій
Сума ПДВ	розрахована сума податку	підвищення точності звітності
Номер і дата податкової накладної	ідентифікація документа	зв'язок з ЄРПН
QR-код документа	ідентифікація в ERP-системі	автоматизація контролю

Джерело: власна розробка автора.

В додатку Г запропоновано оновлену форму Акта приймання виконаних робіт із додатковими графами (додаток Г).

Оновлена форма дасть змогу забезпечити повний збіг даних Акта і податкової накладної, зменшити ризики невизнання податкового кредиту та прискорити формування звітності.

Сучасна практика адміністрування податку на додану вартість потребує переходу від фрагментарного ведення обліку до комплексного управління податковими процесами в межах цифрової облікової системи підприємства. Для ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» доцільно реалізувати оновлену модель адміністрування ПДВ, яка передбачає інтеграцію облікової системи BAS ERP з

електронним кабінетом ДПС та аналітичними інструментами Microsoft Excel (рисунок 3.1).

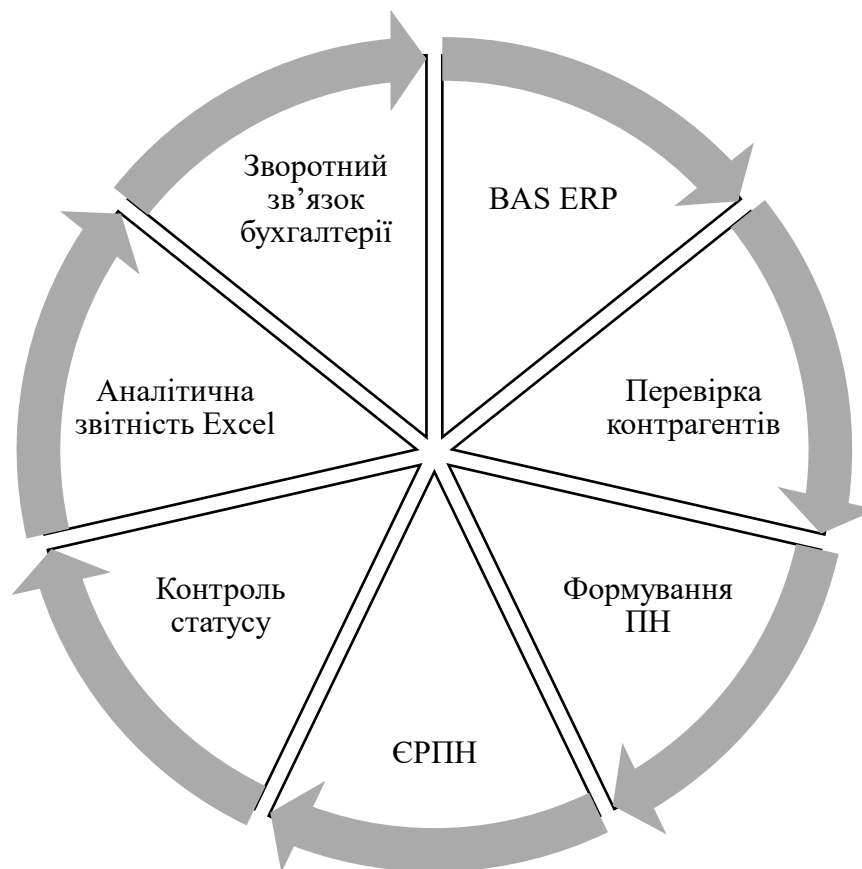

Рисунок 3.1 Модель оновленого механізму адміністрування ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Джерело: власна розробка автора.

Метою модернізації є створення єдиного інформаційного середовища для автоматизованого збору, перевірки та аналізу даних про ПДВ. Система передбачає такі етапи:

- введення первинних даних (рахунки, акти, податкові накладні) у BAS ERP;
- автоматичну перевірку контрагентів за критеріями ризиковості, валідністю ПН і своєчасністю реєстрації ПН;
- формування податкових накладних і передачу даних до ЄРПН;
- контроль статусу реєстрації ПН та своєчасного включення сум до податкового кредиту;

- автоматичне формування декларацій і реєстрів ПН у BAS ERP;
- аналітичний моніторинг у Microsoft Excel, який дозволяє створювати динамічні зведені таблиці, графіки та діаграми для аналізу динаміки податкових зобов'язань, відшкодування та ефективності адміністрування.

Оновлений механізм формує наскрізний інформаційний потік між усіма ланками адміністрування ПДВ, мінімізує людський фактор і підвищить точність облікових даних.

Отже, реалізація запропонованих рішень щодо вдосконалення обліку та адміністрування ПДВ дозволить ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» підвищити достовірність і своєчасність формування податкових даних, скоротити час підготовки звітності та податкових декларацій, знизити ризик блокування податкових накладних, забезпечити узгодженість облікових і податкових процесів відповідно до вимог сучасного електронного адміністрування ПДВ, а також наблизити внутрішні процедури підприємства до стандартів ЄС у сфері податкової прозорості та цифровізації обліку.

3.2. Гармонізація національного законодавства з європейською системою оподаткування ПДВ

Європейська система VAT (ПДВ) базується на трьох принципах: нейтральності, прозорості та взаємного визнання транзакцій у межах ЄС. Усі держави-члени дотримуються єдиних стандартів визначення бази оподаткування, місця постачання, реєстрації ПДВ-платників та процедур відшкодування податку. Центральну роль відіграє Європейська інформаційна система VIES (VAT Information Exchange System), що забезпечує електронну перевірку ПДВ-ідентифікаторів і моніторинг міждержавних операцій.

Крім того, у країнах ЄС активно застосовуються Risk-Based VAT Controls – моделі автоматизованого контролю на основі ризик-профілів платників, а також SAF-T (Standard Audit File for Tax) – стандартизований формат обміну

податковими даними між ERP-системами підприємств і податковими адміністраціями. Це значно скорочує адміністративні витрати, знижує ризики ухилення та спрощує аудит.

Узгодження української системи СЕА ПДВ із європейськими платформами (VIES, SAF-T, i.MAS, KAS) на державному рівні створить умови для формування єдиного інформаційного простору, який мінімізує людський фактор і підвищить довіру до платників. Узагальнення стратегічних напрямів гармонізації подано на рисунку 3.2.

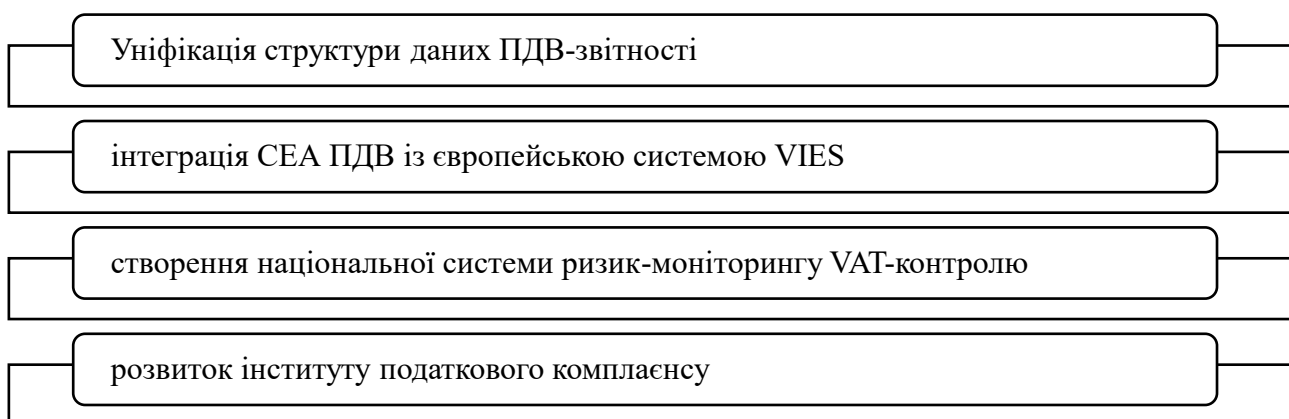

Рисунок 3.2 Напрями гармонізації адміністрування ПДВ України з системою ЄС на державному рівні

Джерело: власна розробка автора.

Уніфікація структури даних ПДВ-звітності є фундаментальним кроком у цифровій трансформації податкового адміністрування. Сьогодні українські підприємства використовують різні формати бухгалтерських реєстрів, XML-шаблонів і внутрішніх ERP-звітів, що призводить до дублювання даних і зростання навантаження на бухгалтерію. Впровадження в Україні формату SAF-T UA дозволить створити єдиний електронний стандарт обміну інформацією між обліковими системами платників і ДПС. Цей формат, розроблений на основі стандартів OECD, дасть змогу автоматично формувати структуровані файли з даними про транзакції, ПН/РК, контрагентів і довідники, які можуть бути безпосередньо імпортовані до податкових систем без ручної обробки.

Інтеграція СЕА ПДВ із європейською системою VIES є наступним логічним кроком на шляху до взаємного визнання платників між Україною та ЄС. Така інтеграція дозволить автоматично перевіряти дійсність ПДВ-ідентифікаторів контрагентів при зовнішньоекономічних операціях, усуваючи потребу у ручній перевірці та знижуючи ризик шахрайства з фіктивними компаніями.

Створення національної системи ризик-моніторингу VAT-контролю є необхідною умовою переходу від вибіркового контролю до аналітичного, ризик-орієнтованого нагляду. Національна аналітична платформа зможе не лише реагувати на порушення, а й прогнозувати ризики до подання декларацій, що дасть змогу платникам виправляти помилки самостійно.

Розвиток інституту податкового комплаєнсу передбачає формування культури добровільної податкової дисципліни, де взаємодія між бізнесом і державою будується на принципах довіри, а не контролю. Підприємства, які дотримуються високих стандартів прозорості, можуть отримати статус «сертифікованого платника». Такий статус надаватиме преференції: скорочений термін бюджетного відшкодування ПДВ, зменшену частоту перевірок та пріоритет у розгляді податкових спорів. У перспективі це сприятиме формуванню партнерської моделі взаємодії між державою і бізнесом, характерної для країн Європейського Союзу.

У перспективі реалізація цих механізмів дозволить зменшити тіньовий сектор, підвищити ефективність податкового контролю та створити передумови для повної цифрової інтеграції України до європейського податкового простору.

Для підприємств галузі спеціалізованих будівельно-монтажних робіт, які працюють із численними контрагентами, здійснюють великі обсяги закупівель і реалізацій, така гармонізація має не лише нормативний, а й практичний вимір – вона підвищує прозорість фінансових процесів, зменшує ризики податкових спорів та полегшує взаємодію з контролюючими органами.

На рисунку 3.3 представлено пропозиції спрямовані на гармонізацію внутрішньої системи адміністрування ПДВ з європейською моделлю на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС».

Перехід до електронного документообігу

- створювати, підписувати та передавати первинні документи (рахунки, акти, податкові накладні) в електронній формі із застосуванням КЕП;
- забезпечити їхню юридичну силу згідно з вимогами Директиви 2010/45/ЄС;
- інтегрувати систему документообігу з електронним кабінетом ДПС;
- формувати електронний архів документів із доступом для аудитора та контролюючих органів.

Використання міжнародного стандарту SAF-T UA

- адаптувати структуру бухгалтерських рахунків і довідників BAS ERP до вимог OECD SAF-T;
- забезпечити можливість експорту даних у форматі XML для податкового аудиту;
- автоматизувати формування SAF-T-файлів, які містять детальну інформацію про податкові зобов'язання, кредит, операції з контрагентами та рух грошових коштів.

Впровадження внутрішньої політики VAT-compliance

- створити внутрішній регламент моніторингу ПДВ-операцій;
- проводити щотижневий контроль реєстрації податкових накладних у ЄРПН;
- здійснювати попередню перевірку контрагентів через відкриті реєстри (YouControl) та систему VIES (VAT Information Exchange System) для імпортних операцій.

Удосконалення первинних документів

- розширення реквізитів для «Рахунку-фактури» (код ДКПП, номер і дата податкової накладної, унікальний ERP ID / SAF-T code, електронний підпис);
- автоматичне заповнення даних з ERP-системи;
- можливість експорту у формат XML / XLSX для інтеграції з ЄРПН і системою SAF-T UA;
- збереження юридичної сили завдяки використанню КЕП.

Рисунок 3.3 Гармонізація внутрішньої системи адміністрування ПДВ з європейською моделлю на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС»

Джерело: власна розробка автора.

Як показано на рисунку 3.3, процес гармонізації системи адміністрування ПДВ на ТзОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» передбачає послідовну цифрову трансформацію податкового обліку.

Насамперед передбачається впровадження електронного документообігу на базі системи BAS ERP, що забезпечить швидкий і надійний обмін податковими документами між підприємством, контрагентами та податковими органами. Наступним етапом є перехід до використання національного формату SAF-T UA,

який уніфікує структуру податкових даних і спростить процедури аудиту та контролю.

Важливою складовою гармонізації є впровадження внутрішньої політики податкової відповідності (VAT-compliance policy), спрямованої на підвищення дисципліни обліку та зміцнення довіри з боку контролюючих органів.

Завершальним елементом цього процесу виступає оновлення форми первинного документа «Рахунок-фактура», що містить розширені реквізити відповідно до вимог Директиви 2006/112/ЄС, забезпечуючи достовірність і сумісність податкових даних із європейськими стандартами.

Висновки до розділу 3

У межах реалізації запропонованої концепції удосконалення механізму справляння податку на додану вартість було розроблено комплекс практичних рішень, серед яких:

1. Обґрунтовано напрями вдосконалення обліку та адміністрування ПДВ, зокрема через оновлення облікової політики підприємства, регламентацію моменту виникнення податкових зобов'язань, удосконалення форми Акта приймання виконаних робіт і впровадження внутрішнього контролю за реєстрацією податкових накладних.

2. Побудовано модель оновленого механізму адміністрування ПДВ, що базується на інтеграції облікової системи BAS ERP з електронним кабінетом ДПС та застосуванні інструментів Microsoft Excel для аналітичного моніторингу показників. Реалізація цієї моделі забезпечує автоматизацію процесів формування податкових накладних, контролю відшкодування ПДВ і звітності, мінімізуючи вплив людського фактора.

3. Запропоновано здійснити цифровізацію податкових процесів та впровадити національний формат SAF-T UA, а також посилити податковий

контроль на основі автоматизованої аналітики та прозорості розрахунків у межах гармонізації системи адміністрування ПДВ для держави.

4. Рекомендовано впровадження електронного документообігу, перехід до використання формату SAF-T UA, запровадження внутрішньої політики податкової відповідності (VAT-compliance policy) та удосконалення первинних документів відповідно до європейських стандартів звітності для підприємства.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи теоретичні та практичні аспекти обліку й адміністрування податку на додану вартість, можемо зробити наступні висновки:

1. Сформовано більш ґрунтовне теоретичне розуміння сутності податку на додану вартість як універсального непрямого податку на споживання, що справляється з частини новоствореної вартості на кожному етапі виробництва та обігу товарів і послуг, забезпечуючи фіскальну стабільність держави, економічну нейтральність і прозорість податкових відносин. Деталізовано, що економічна сутність ПДВ полягає не просто у формальному нарахуванні на обсяг реалізації, а у поетапному фіскальному захопленні новоствореної вартості на кожній стадії виробничо-збутового циклу з остаточним перекладенням податкового тягаря на кінцевого споживача.

2. Аналіз літературних джерел як українських, так і зарубіжних науковців щодо проблематики обліку, контролю і адміністрування ПДВ засвідчив, що попри універсальний характер податку, механізми його застосування в Україні залишаються складними та нестабільними до зовнішніх регуляторних впливів, про що свідчать часті зміни норм ПКУ, наявність ризикових критеріїв блокування податкових накладних, дисфункції механізму визначення правомірності формування податкового кредиту та нерівномірність реалізації процедур бюджетного відшкодування.

3. Доведено, що воєнні умови в Україні стали значним каталізатором адаптивності системи ПДВ. Нормативне середовище отримало тимчасові модифікації, спрямовані на підтримку економічної стійкості бізнесу, оптимізацію логістичних ланцюгів, пришвидшення процедур оподаткування стратегічних поставок для сектору оборони та зниження бар'єрів у критичних секторах економіки. Це підтвердило здатність системи ПДВ до оперативної реакції на форс-мажорні обставини і її здатність виконувати одночасно фіскальні, соціальні та стабілізаційні функції.

4. Окреслено важливі відмінності між українською моделлю ПДВ та європейською практикою його застосування. Незважаючи на однакову концептуальну основу, що базується на принципах податкового кредиту, прозорості та нейтральності, українська система значно поступається державам ЄС рівнем автоматизації податкових процесів, ступенем інтегрованості інформаційних платформ, зрілістю системи електронного контролю та швидкістю здійснення бюджетного відшкодування. Це формує потребу у подальшому стратегічному розвитку ПДВ не лише як джерела фіскальної стабільності, а як елементу цифрової податкової трансформації, синхронізованої з європейськими стандартами адміністрування.

5. Встановлено, що податок на додану вартість продовжує залишатися базовим елементом формування дохідної частини бюджету України, забезпечуючи понад третину сукупних податкових надходжень держави.

6. З'ясовано, що обліковий процес формування, документування, контролю та відображення податку на додану вартість на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» здійснюється з повним використанням цифрових інструментів. Інтеграція системи BAS, електронного кабінету платника податків та механізмів СЕА ПДВ сприяє автоматизації облікових процедур, підвищенню точності інформаційної взаємодії з контролюючими органами та зменшенню ризиків технічних та людських помилок.

7. Проведена оцінка податкової поведінки у 2022-2024 роках на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС» підтвердила стабільність формування податкового кредиту та поступове нарощування податкових зобов'язань. Зростання суми ПДВ, що нараховується до сплати, при одночасному збереженні високої частки податкового кредиту свідчить про розширення виробничо-господарської діяльності, своєчасність виконання податкових обов'язків та належний рівень податкової дисципліни.

8. Виявлено ряд організаційно-технічних проблем у сфері адміністрування ПДВ на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС», що здатні ускладнювати стабільність управління податковими процесами, насамперед, випадки

блокування податкових накладних, недостатня сумісність інформаційних систем та ризику затримок відшкодування податку з бюджету. Запропоновано комплекс заходів включаючи попередню перевірку контрагентів, регулярне оновлення програмного забезпечення і внутрішню систему контролю реєстрації накладних.

9. Визначено необхідність реформування облікової політики у частині регламентації процедур визначення моменту виникнення податкових зобов'язань, стандартизації оформлення первинних документів та внесення змін до форми Акта приймання виконаних робіт (наданих послуг). Такий підхід забезпечує усунення неоднозначностей у відображенні господарських операцій, зменшення ризиків спотворення облікових даних та підвищення точності визначення податкової бази.

10. Розроблено модель оновленого механізму адміністрування ПДВ на ТЗОВ «ПРОФЕЛЕКТРОМОНТАЖ-ТКС», яка заснована на інтеграції інформаційних систем BAS ERP з електронними сервісами органів податкового адміністрування та використанні інструментів Microsoft Excel для постійного моніторингу показників, аналізу трендів і формування управлінських рішень.

11. Визначено важливість впровадження на рівні держави SAF-T UA як єдиного формату податкової стандартизації та прозорої автоматизованої аналітики, що дозволить підвищити якість контролю та сприятиме гармонізації адміністрування ПДВ з вимогами ЄС.

12. Рекомендовано на рівні підприємства розгорнути комплексну систему електронного документообігу, інтегровану з податковими сервісами, впровадити внутрішню політику податкової відповідності, стандартизувати первинні документи відповідно до європейських вимог та підвищити якість доказової податкової інформації. Це створює умови для зміцнення податкової дисципліни, оптимізації внутрішніх бізнес-процесів і формування прозорої моделі управління ПДВ у відповідності до міжнародних підходів.

7. Макаренко А.П., Мусійченко О.Г. Удосконалення оподаткування, обліку та аудиту розрахунків з податку на додану вартість з метою оптимізації податкового навантаження. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 22. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2021/7.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

8. Сус Ю.Ю., Бойко Н.С., Назімова К.С., Залюбовська В.В. Роль податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у формуванні бюджетних доходів. *Агросвіт*. 2021. № 23. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2021/10.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

9. Тарасенко Л., Павлоцька К. Податок на додану вартість: питання організації та методики обліку. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 1(74). URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38709/2/GEB_2022v74n1_Tarasenko_L-Value_added_tax_issues_53-60.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

10. Черкасова С.В., Бартко М.Т. Податок на додану вартість як інструмент забезпечення фіскальної функції податків. *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic Sciences*. 2024. № 76. URL: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1528/1439> (дата звернення: 11.03.2025).

11. Кузьмак О.І., Чудовець В.В. Сучасні тенденції розвитку контрольної функції бухгалтерського обліку. *Економічний форум : наук. журн.* 2022. № 1. Т. 12. С. 114-119.

12. Macas-Acosta G., Estupiñán Ricardo J., Vergara-Romero A., Márquez Sánchez F. Evaluating the direct effect of an increase in the Value Added Tax on business sales using the Delphi and NAHP+ NSC methods. *Neutrosophic Sets and Systems. Special Issue: NeutroGeometry, NeutroAlgebra, and Their Applications*. 2024. Vol. 71. URL: <https://fs.unm.edu/nss8/index.php/111/article/view/4938/2063> (дата звернення: 15.03.2025).

13. Mgamal M.H., Al-Matari E.M., Alruwaili T.F. Value-Added-Tax Rate Increases: A Comparative Study Using Difference-in-Difference with an ARIMA Modeling Approach. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2023. № 121.

URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-023-01608-y> (дата звернення: 15.03.2025).

14. Sostenes B., Saptono P. B. Legal Certainty in Taxation Policy: A Literature Review on Administrative Sanctions in Value Added Tax Compensation Corrections. *Eduvest – Journal of Universal Studies*. 2025. № 5(7). URL: <https://eduvest.greenvest.co.id/index.php/edv/article/view/51947/4360> (дата звернення: 15.03.2025).

15. Валігура В.А. Сучасні тенденції гармонізації ПДВ у країнах Європейського Союзу. *Фінанси України*. 2022. № 3. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_03_022_uk.pdf (дата звернення: 15.03.2025).

16. Іванченко Д.І. Прогнозування та середньострокове планування ПДВ в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2021. 23 с.

17. Світовий О.М. Організаційно-економічні засади формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03. Київ, 2021. 48 с.

18. Приварський Ю.Ю. Правовий механізм податку на додану вартість: вітчизняна правозастосовча практика та європейський досвід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 18 с.

19. Ярмоленко Ю.Ю. Механізм бюджетного відшкодування податку на додану вартість сільськогосподарським товаровиробникам : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2021. 27 с.

20. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

21. Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість: Постанова Кабінету Міністрів України № 569 від 16 жовтня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

22. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства: Закон

України № 3813-IX від 18.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3813-IX#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

23. Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість: Наказ Міністерства фінансів України № 1130 від 14.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-14#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

24. Про затвердження форм та Порядку заповнення і подання податкової звітності з податку на додану вартість: Наказ Міністерства фінансів України № 21 від 28 січня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-16#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

25. Про затвердження форми податкової накладної та Порядку заповнення податкової накладної: Наказ Міністерства фінансів України № 1307 від 31.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-16#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

26. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#Text (дата звернення: 10.04.2025).

27. Звіти про відстеження результативності регуляторних актів. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/zviti-pro-vidstejennya-rez/arhiv/2024-rik/> (дата звернення: 11.04.2025).

28. Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість: Постанова Кабінету Міністрів України № 26 від 25 січня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2025).

29. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України № 2120-IX 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 11.04.2025).

30. Annual report on taxation 2025. European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/998524d7-4fe5-11f0-a9d0-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 15.05.2025).

31. VAT gap in the EU – Taxation and Customs Union. European Commission. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bd27de7e-5323-11ec-91ac-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 15.05.2025).

32. Ad van Doesum, Herman van Kesteren, Simon Cornielje, Frank Nellen. Fundamentals of EU VAT Law. 2025. Third Edition. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=H6VMEQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 15.05.2025).

33. Бондаренко О., Попович О. Оподаткування в країнах ЄС, Великобританії й Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2024. Вип. III (95). URL: <http://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2024/v3/4.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).

34. Шкроміда Н.Я., Мочернюк Н.В. Оподаткування в Україні та країнах Європейського Союзу: спільні риси та відмінності. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5782/5721> (дата звернення: 15.05.2025).

35. Державний веб-портал бюджету для громадян. Доходи. Міністерство фінансів України. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 11.10.2025).

36. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022-2024 роки. Державний бюджет. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 11.10.2025).

37. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. ТОВ «МінфінМедіа». URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 11.10.2025).

38. Обсяг виробленої будівельної продукції за видами у 2020-2024 рр. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2025).

39. Чистий прибуток (збиток) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2025).

40. Облік ПДВ: основні правила та наочні приклади для бухгалтерів. URL: <https://www.mogol-alfa.com.ua/ua/buhgalterski-novini/oblik-pdv-osnovni-pravila/> (дата звернення: 23.10.2025).

41. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних: Постанова КМУ від 29.12.2010 № 1246. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/postanovi-kabinetu-ministr/72913.html> (дата звернення: 23.10.2025).

42. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України № 2155-VIII від 5 жовтня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 23.10.2025).

43. Щодо зміни строків реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, розмірів штрафних санкцій за порушення строків їх реєстрації та терміну приймання електронних документів: Закон України № 2876 від 08.02.2023 р. URL: <https://tax.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/653040.html> (дата звернення: 23.10.2025).

44. Дохід: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15, затв. Наказом МФУ від 29.11.1999 р. № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

45. Витрати: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16, затв. Наказом МФУ від 31.12.99 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

46. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і

організації № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

47. Ткаченко А.О. Вплив блокування податкових накладних на бізнес. *Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф.* (2 листопада 2024 р). / відп. ред. О.А. Нужна. Вип. 18. Луцьк: ВІП Луцького національного технічного університету, 2024. 406 с. С. 362-365.

48. Літвінчук А.О. Бюджетне відшкодування ПДВ: судова практика. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф.* (7 листопада 2025 р). / відп. ред. О.А. Нужна. Вип. 19. Луцьк: ВІП Луцького національного технічного університету, 2025. 584 с. С. 306-308.